

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DİJİTAL MECRALAR KOMİSYONU TUTANAK DERGİSİ



9'uncu Toplantı 8 Temmuz 2021 Perşembe



(TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı tarafından hazırlanan bu Tutanak Dergisi'nde okunmuş bulunan her tür belge ile konuşmacılar tarafından ifade edilmiş ve tırnak içinde belirtilmiş alıntı sözler aslına uygun olarak yazılmıştır.)

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

II.- OTURUM BAŞKANLARININ KONUŞMALARI

1.-Komisyon Başkanı Hüseyin Yayman'ın, Komisyon çalışmalarının önemine ve Komisyon'da bugün sunum yapacak olan Ankara Milletvekili Mehmet Naci Bostancı'ya "Hoş geldiniz." dediğine ilişkin açıklaması

III.- SUNUMLAR

1.- Ankara Milletvekili Mehmet Naci Bostancı'nın, iletişim tarihi ve teknoloji ile insan arasındaki ilişki hakkında sunumu



DİJİTAL MECRALAR KOMİSYONU

9'uncu Toplantı

8 Temmuz 2021 Perşembe

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

TBMM Dijital Mecralar Komisyonu saat 11.11'de açıldı.

Komisyon Başkanı Hüseyin Yayman, Komisyon çalışmalarının önemine ve Komisyonda bugün sunum yapacak olan Ankara Milletvekili Mehmet Naci Bostancı'ya "Hoş geldiniz." dediğine ilişkin açıklama yaptı.

Ankara Milletvekili Mehmet Naci Bostancı tarafından, iletişim tarihi ve teknoloji ile insan arasındaki ilişki hakkında sunum yapıldı.

Komisyon gündeminde görüşülecek başka konu bulunmadığından 13.20'de toplantıya son verildi.

8 Temmuz 2021 Perşembe

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 11.11

BAŞKAN: Hüseyin YAYMAN (Hatay)**BAŞKAN VEKİLİ: Ahmet BÜYÜKGÜMÜŞ (Yalova)****SÖZCÜ: Zeynep YILDIZ (Ankara)****KÂTİP: İbrahim Ethem SEDEF (Yozgat)**

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Çok değerli milletvekillerim, Komisyonumuzun değerli üyeleri, çok değerli Komisyonumuzun çalışanları, personelimiz, mesai arkadaşlarım, çok değerli AK PARTİ Grup Başkan Vekili olmasının ötesinde hepimizin hocası olan ve bugün de kendisini hoca sıfatıyla bir iletişimci olarak, iletişim profesörü olarak dinleyeceğimiz Naci Bostancı Hocamız, çok değerli basın mensupları, çok değerli Meclisimizin çalışanları; hepinizi saygıyla selamlıyorum, hepiniz hoş geldiniz.

Toplantı yeter sayımız vardır, Komisyonumuzun toplantısını açıyorum. (*)

II.- OTURUM BAŞKANLARININ KONUŞMALARI

1.-Komisyon Başkanı Hüseyin Yayman'ın, Komisyon çalışmalarının önemine ve Komisyonunda bugün sunum yapacak olan Ankara Milletvekili Mehmet Naci Bostancı'ya "Hoş geldiniz." dediğine ilişkin açıklaması

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Değerli milletvekillerim, bizim Komisyonumuz sanırım Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonları içerisinde en çok toplantı yapan, en çok çalışan komisyonlardan bir tanesi; neredeyse on beş güne bir toplantılar yapıyoruz. Tabii, yeni kurulan bir Komisyon, sizlerin çok değerli katkılarıyla kurulmuş olan Komisyonumuz da corona süreciyle beraber gerçekten daha fazla farkındalığının olduğu, daha fazla gündeminin olduğu komisyonlardan bir tanesi hâline geldi. Ben, Komisyonumuzun kurulmasında iktidar muhalefet emeği olan tüm partilerimize, milletvekillerimize bir kez daha teşekkür ediyorum.

Bu Komisyon çok gerekliydi, lazımdı ve kurulur kurulmaz da WhatsApp sözleşme dayatmasıyla beraber çok tarihi bir fonksiyon yüklendiğini biz birlikte gördük. Daha sonra sosyal medya şirketlerinin Türkiye’de temsilcilik açması konusundaki Türkiye Büyük Millet Meclisimizin ve Komisyonumuzun çabaları, arayışları ve talepleri çok çok önemliydi ve çok şükür ki sosyal medya temsilciliklerinin açılması hem mali muhataplık, hem hukuksal muhataplık, hem yönetsel muhataplık sağlanması bakımından çok çok önemliydi.

Değerli milletvekillerim, Covid süreciyle beraber dünyada pek çok şeyin değiştiğini, kısa zamanda dijitalleşmeyle birlikte iş ve özel hayatta uzaktan iletişime geçildiğini, ofis kavramının, konvansiyonel iş tanımı kavramının anlamının değiştiğini birlikte gördük. Bu süreçte gündelik hayattaki sosyal etkileşim en aza inerken dijital ortamdaki sosyal iletişim ise en üst seviyeye çıkmıştı. Biz de bugün Komisyonumuzda, iletişim konusundaki tecrübe ve çalışmalarına binaen çok değerli Hocamız Naci Bostancı Bey’i davet ettik. Daha sonra da yine kendi alanında Türkiye Büyük Millet Meclisinde temayüz etmiş milletvekillerimizi de bu Komisyonumuza davet edeceğiz. Bugün biz, biraz önce de dile getirdim, Naci Bostancı Hocamızı sadece AK PARTİ kimliğiyle değil, gerçekten hocaların hocası (*) Coronavirüs salgını sebebiyle toplantı salonundaki Başkanlık Divanı üyeleri, milletvekilleri, katılımcılar ve görevli personel maske takarak çalışmalara katılmaktadır.

kimliğiyle davet ettik; kendisinin bu konularda ne kadar yetkin olduğunu biliyoruz. En azından sosyal medya hesabını, Twitter hesabını takip ettiğimizde orada aslında çok derinlikli mesajlar verdiğini görüyoruz ve asıl şunu merak ediyoruz değerli Hocam: Şimdi, bu gençlerdeki “like” meselesi nedir? Niye hepimiz bir mesajımızın “like”lanmasını istiyoruz? “Sosyal medya fenomenleri” diye bir olgu karşımıza çıktı, bu nedir? Bu “dijital çağ” denilen dönüşüm yani tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilgi toplumuna böyle bir değişim midir, daha radikal ve majör bir değişim midir? Sorularımız çok efendim.

Sizi burada misafir etmekten çok mutlu olduğumuzu ve bir öğrenciniz olarak, talebeniz olarak sizi burada dinlemekten, kişisel olarak da, hani gençlerin tabiriyle, göğsümden keleklerin uçtuğunu ifade etmem lazım. Tekrar hoş geldiniz.

Buyurun efendim, söz sizin. Siz zaten kısa konuşursunuz, ne kadar arzu ederseniz süre vereceğiz, daha sonra vekillerimizin soruları olacak, onları beraberce alacağız.

Teşekkür ediyorum.

III.- SUNUMLAR

1.- Ankara Milletvekili Mehmet Naci Bostancı'nın, iletişim tarihi ve teknoloji ile insan arasındaki ilişki hakkında sunumu

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Ben de teşekkür ediyorum.

Şimdi, Hüseyin Bey'in konuşmasından sonra başlık “Dijital Çağın Felsefesi” gibi kocaman, kallavi bir başlık; artık bize şapkadın tavşan değil Boeing 737 çıkarmak düşüyor ama bunu nasıl yapacağız?

Hocalık meselesine gelince, “Bize kim konuşuyor?” diye arkadaşlar merak edebilirler, hepimiz birbirimizi tanıyoruz ama çok kısa bir ne diyorlar özgeçmiş... 57 Amasya; yatılı okul Türkiye'nin hikâyesi; memur çocukları giderler, uzak diyarlarda yatılı okurlar, ben de dört yıl Rize Öğretmen Okulunda... Yağmur başlayınca on beş gün sürer ki okulun yatakhaneşinin çatı katı da çinkoydu, geceleri uyurken -yatılı okul çocukları iyi bilirler, efektler de onlara birçok hikâye anlatır- tıpr tıpr yağmur yağardı. İnsanın kimliğinin teşekkülünde bütün yaşadıklarının muhakkak katkısı var; dört yıl yatılı okul, devletin verdiği elbise, devletin verdiği ayakkabı... O yüzden devlet fikri de kafamızın gerisinde aynı zamanda daha derin bir anlam taşıyor, görünmeyen fakat hep var olan, biraz kutsal ve mistik bir şey -Hegel'e gönderme yapmayacağız tabii-. Daha sonra Ankara Siyasal... 1980'de Siyasalı bitirdim, 12 Eylül oldu. 12 Eylül olduğunda, yaşıım müsaitti, bir yıl Mamak Cezaevinde kaldım, o da ilginç bir tecrübeydi. Anadolu'da dama girmeyeni çok hesaba katmıyorlarmış, baktık dam işi de fena değil, öğretimin bir parçası, insan tabii her yerden öğrenebiliyor. Daha sonra rahmetli Erol Güngör'ün yanında biraz akademik hayata intisap etmeye çalışırken Erol Bey vefat etti Konya'da. Sonra Ankara'ya geldim, Gazi İletişim'de akademik hayatı sürdürdük; 90 yılında doçent, 96'da milliyetçiliğe ilişkin bir tezle profesör oldum. 2011 yılına kadar Gazi Üniversitesinde hocalık yaptım ama hocalık dediğimiz şey zannedildiği gibi öğreten, sürekli anlatan, sürekli bilmeyenlere birtakım hususları aktaran kişi olmuyor; hoca aynı zamanda kesinlikle sürekli öğrenen, dolayısıyla akademik mekânlarda kimin hoca kimin öğrenci olduğunun karıştığı bir süreç atf yapıyor. Tuncay, bizim öğrencimiz, aynı zamanda hocamız.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Estağfurullah.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Gerçekten de ilişkiler öyledir. Ben Tuncay'ı ilk gördüğümde acar bir Cumhuriyet muhabiriydi, kafayı uzatmıştı kapıdan, oradan konuşmaya başladı. Zaten bilirsiniz, bazı insanlarla ilk birkaç cümleyi konuştuğunuzda artık o konuşmanın nasıl gelişeceğine ilişkin bir kanaatiniz teşekkül eder, orada yakınlık ve ünsiyet dediğimiz hadise yaşanır. Birçok insanla

böyle ilişkilerimiz oldu, öğrencilerim ve hocalarımdı aynı zamanda. Bir de derslerin dışında gruplar teşekkül ettirir ve birtakım okumalar yaparak paylaşımlarda bulunurduk, bütün bunların çok faydası oldu.

Siyasete girişimiz biraz isteyerek olmadı, onu söyleyeyim; hep böyle olur, istemedim cebime koydular tarzında bir şey de değil, sonuçta kendimizi milletvekili adaylığında ve oradan milletvekilliğinde bulduk. Bütün bu süreçleri de hem yaşayan hem de gözleyen bir pozisyondaydık ve olup bitiyor diye baktığımı söylemeliyim. İnsan belli bir formasyondan geldiğinde etrafındaki olayları anlamak için hayli efor sarf ediyor ve sahip olduğu referanslar eğer olup bitene ve yaşanana çok tekabül etmiyorsa anlamakta zorlanıyor. Mesela Meclise ilk geldiğim sıralarda, ilk bir ay, Mecliste bu arkadaşlar ne yapıyorlar ben anlayamamıştım -2011’de geldim- çünkü Meclis açılmış, grup önerileri geliyor, konuşuluyor, sonra reddediliyor sonra Meclis kapanıyor, herhâlde yasa plan da gelmediği için. Baktım, sürekli böyle bir durum. Bizim Amasya milletvekili vardı Avni -kulakları çınlasın- “Avni, biz burada ne yapıyoruz? Ben anlamıyorum.” dedim yani siyaset hocasıyım ama ne olup bittiğini anlamakta zorlanıyorum çünkü bir şey yapıyoruz ama sonuçta yapmıyoruz. O çok veciz bir ifade kullanmıştı, “Ne konuşmamız gerektiği üzerine konuşuyor, sonra onu konuşmamak gerektiğine ilişkin karar alıp dağılıyoruz.” dedi. “Bu Meclis enteresan bir yermiş.” dedim fakat sonradan süreç içerisinde aslında bütün bunların da çok derin, sembolik, temsili, kamusal iletişime tekabül eden yanları olduğunu hepimiz öğrendik. Son derece önemli süreçler, Mecliste yaşananların hiçbirisi boş değil, tabii, bunun için biraz zaman gerekiyor.

Bir de siyasette şunu gördüm: İnsan hocalık yaparken daha çok ağzını kullanıyor, konuşuyor yani anlatıyor fakat siyaset daha çok kulakların kullanılmasını gerektiren bir iş bunu öğrendim. Konuşmaktan ziyade dinleyeceksin, insanları dinleyeceksin, başkalarını dinleyeceksin; onlar seni dinlemek için gelmiyorlar, kendi dertlerini anlatmak için geliyorlar. O yüzden siyasal süreç, kulağın parladığı, ağzın biraz köreldiği bir süreç oluyor; böyle bir tecrübeyi de gördük.

Değerli arkadaşlar, konumuza gelecek olursak, mevzu derin. Aslında modernlik, dijital çağ, kullandığımız çeşitli mecralar, araçlar... Bunların manası üzerine doğrudan bir konuşma yapmak bana kalırsa çok yeteri kadar açık ve anlaşılır bir perspektif sunmayacaktır. O yüzden belki temelde insan ve teknoloji arasındaki ilişkiden başlamak lazım, tarihsel süreci içerisinde insanın teknolojik araçları kullanma tarzı ve varsa müteakibî ilişkilerle teknolojinin insan üzerindeki etkisi, onun insanoğlunun içeriğini nasıl dönüştürdüğüne ilişkin bir değerlendirme icap ediyor. Mevzu derin dememin nedeni, Marx’ın bir sözü var: “Görünen gerçek olsaydı bilime gerek kalmazdı.” diyor. Her şey gördüğümüz gibi olsaydı zaten anlamak için ayrıca bir çaba göstermemiz gereksiz olurdu. Dolayısıyla olup bitenleri değerlendirirken bir arka plana, bir derinliğe, bir nedensellikler zincirine, onu teşekkül eden dinamiklere, bunlara ilişkin bir okuma olmaksızın ne olup bittiğini anlamak mümkün olmaz.

En başta “görünen” dediğimizde -oradan başlayacak olursak- neyi görüyoruz? Gören kim? Neyle görüyor? Şimdi, bütün bu soruların sanki basit bir cevabı var gibi de; şu anda buradayız, birbirimizi görüyoruz, göz dediğimiz bir organ marifetiyle buradaki manzarayı, fotoğrafı, insanların duruşunu, Dijital Mecralar Komisyonundaki toplantıyı görüyoruz. Acaba görmek bundan mı ibaret? Biraz ilerlediğimizde daha görmeden başlayan bir problemler zinciriyle karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz. Bir kere görmek sadece gözle ilişkili bir şey değil, o için elif bası. Onun arkasında, mesela ideoloji var çünkü görmemizi biçimlendiren aynı zamanda sahip olduğumuz ideoloji, aynı zamanda müktesebatımız, aynı zamanda gözün işlevine ilişkin birtakım çalışmalar bize görmenin alışkanlıkla bir bağlantısı olduğunu söylüyor. Alışkanlık... Mesela 6 yaşında gözlerine eskilerin ifadesiyle “perde inmiş” yani çok küçük yaşta katarakt olmuş ve 42, 43 yaşına kadar kör bir şekilde kırsal alanda

hayatını sürdürmüş bir insanın bir ameliyatla gözlerini açıyorlar; katarakt mercek alınıyor, yerine mercek konuyor ve göz normal işlevine kavuşuyor. Ne bekleriz? Adamın görmesini bekleriz fakat adam bizim gibi görmüyor çünkü uzun yıllara dayalı alışkanlıkların onun görme biçimini etkilediği bir geçmiş var. Mesela biz gökyüzünde uçan bir uçağa baktığımızda uçak bizim üstümüze geliyor gibi hissetmeyiz; görme mesafesi vardır, uzaklık, derinlik vardır ama o ameliyattan çıkmış insan dışarıda bir uçak gördüğünde kendisine çarpacakmış gibi kaygılanıyor çünkü mesafeyi görme biçimiyle ayarlamasına ilişkin bir geçmişi yok. Görmüş olmasına rağmen masalara vuruyor ve bir süre sonra depresyona giriyor çünkü bildiği dünya bildiği dünya değil başka bir dünya. Birçok tıbbi tedavi görme lüzumu doğuyor, psikiyatrik tedavi görme lüzumu doğuyor, hatta tekrar görmeme şeklinde bir tercihte bulunmak istiyor çünkü görmediğinde alıştığı, bildiği, güvenli dünyaya geri çekilecek ve her şey yerli yerine oturacak, gördüğünde öyle değil. Bir kere görmenin kendisi bizatihi problemli, ideolojik dedik... Şimdi, mesleklerimiz neyse bir bakıma mesleklerimiz üzerinden görürüz. Mesela Bahçeli 7'nci Cadde bir zamanlar popülerdi, şimdi bilmiyorum yine popüler mi?

Akşamları böyle insanlar gidip gelirler, 18'inci yüzyıl bulvarlarının açılması gibi bir etki yaratır yahut da...

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Hocam, bir akşam gidelim, beraber dondurma yiyelim, Tuncay Hoca'yı da alalım...

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) - Walter Benjamin Pasajlar'da Paris'i anlatır. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında hem Paris'te pasajlar nasıl teşekkül etti hem de bu şehirlerin değişimiyle birlikte Haussmann'ın malum 3'üncü Napolyon döneminden sonra Paris'i yıkıp, yeniden yapması vardır. İlk bulvarlar çıktığında insanların görme biçimini düşünün; 7'nci Cadde'den bahsettik, orada yürüyen insanlar... Eğer bu kişi bir şehir peyzajı müktesebata sahipse onun 7'nci caddeyi görme biçimi farklı olacaktır, bir öğretmense farklı olacaktır, bir güvenlik elemanıysa farklı olacaktır, otomobillerden anlayan birisi ise farklı olacaktır, anlamayan birisi ise farklı olacaktır. Otomobillerin markasını, modelini hiç bilmeyen birisine sordum, ne görüyorsun? dedim. "Hep aynı arabalar." dedi. Dedim ki: Aynı arabalar değil, şu bin cc, şu 2 bin cc, şu 5 bin cc'lik bir canavar. "Öyle mi? Ne farkı var?" dedi. Görmek... İdeolojiye ilişkin Althusser'in iyi bir tanımı vardır: "Maddi hayat şartlarıyla hayali ilişkilerini temsili." der. Yani insan hangi maddi hayat şartları içinde ise -maddi hayat şartları dediğimiz de sadece geçim değil, toplumsal, kültürel olarak içine doğduğu sınıfsal her şey- bütün o unsurlar insana görme biçimini, sahip olduğu ideolojiyi tayin eder ama bunun üzerine bir de tahayyüller girer, dünyanın nasıl olması gerektiğine ilişkin, nasıl kodlanması gerektiğine ilişkin hususlar girer. O yüzden maddi hayat şartlarıyla hayali ilişkilerin temsili ideolojiyi oluşturuyor. Böyle olunca diyorsun ki: Aynı köyden çıkan 2 insan niçin birisi -öyle diyelim- x tarafına giderken birisi y tarafına gidiyor; aynı maddi hayat şartları ideolojiyi tayin etseydi ikisinin de aynı istikamette davranması lazımdı. Hayır, hayali ilişkiler değişiyor. Şevket Süreyya Aydemir'in "Suyu Arayan Adam" okunmuştur muhakkak, orada İstiklal Savaşı başlamadan önce Moskova'ya gider ve bir Marksizm eğitimi alır. Önce Turancıdır, Türkçüdür Şevket Süreyya, Türkiye'nin kısa tarihi gibidir. "Suyu Arayan Adam"da da bunu gayet neşeli bir şekilde anlatır. Marksist perspektifi içselleştirdikten sonra İstanbul'a gelir, rıhtıma daha indiğinde İstanbul'a ilişkin okuması Marksizmin sınıf çelişkileri üzerinedir; öğrendiği bilgiler istikametinde okuyor şehri. Yürürken bir tane yalıdan camdan piyano sesi dökülür, oraya doğru yaklaşır. "Fakir fukarayı ezen sınıflar kâsanelerinde zevküsefa içindeler." diye düşünmeye başlar çünkü Şevket Süreyya oradaki resmi, sesleri, insanların ilişkilerini sınıf çelişkileri üzerinden okuyan bir eğitimden geçmiştir. Dolayısıyla bu "görme" dediğimiz hadise son derece karışık bir iş.

Bu Charles Baudelaire, meşhur şair 46 yaşında ölmüştü, ilginç bir adamdır. “Paris Sıkıntısı” kitabında “Yoksulların Gözleri” diye bir hikâye anlatır. Marshall Berman “Kati olan her şey buharlaşıyor.” manifestodaki o ifade üzerinden modernliği anlatırken de yoksulların gözlerine atıf yapar. “Paris Sıkıntısı” da ince bir kitaptır. “Yoksulların Gözleri” hikâyesi şu: Yeni bulvarlar açılmış -onlar da çok önemli o bulvarların açılması- Haussman eski 1,5-2 metrelik Paris sokaklarını niye geniş bulvarlara dönüştürdü, niçin altüst etti oraları, yıktı? Bunun siyasal sistemle, modernleşmeyle, yükselen burjuva sınıfıyla, proleterlerin hareketleriyle, iktidarın merkezileşmesiyle, her şeyle bağlantısı var; hiçbir şey olduğu gibi durup dururken olmuyor yahut da “Teknoloji gelişip o çerçevede bunlar yaşanıyor.” Hayır, öyle bir şey yok.

“Yoksulların Gözleri”nin şu: Baudelaire sevgilisi olan bir hanımla birlikte şık bir pastanede oturur. Pastane, vitrinleri bulvara dönmüş bir pastanedir; içinde çok şık ve çekici yiyecekler vardır. Orada oturup ruhani meselelerden bahsederlerken -bulvarlarla birlikte ki bulvarlar her tür sınıftan insana da açılmıştır eski Paris, Haussman öncesi Paris yoksulların kendi gettolarında yaşadığı zenginlerin de yine kendi alanlarında yaşadığı, arada da irtibatın olmadığı bir Paris’tir, bulvarlar bunu da değiştirdi, bütün sınıfları birbirine kattı aynı zamanda- pastanenin vitrinine bir yoksul aile yaklaşır; bir adam, bir çocuk, küçük bir çocuk, bir kadın. 3’ü de alnını cama dayarlar ve içerideki yiyeceklerle bakmaya başlarlar -aralarında kalın bir cam var- o yiyecekleri satın almaları mümkün değil. Fiziki mesafe yok, coğrafi mesafe yok ama derin bir sosyal mesafe var, incecik, kalın bir cam daha doğrusu o kadar derin bir sosyal mesafe ortaya koyuyor ki ve gözleriyle yiyeceklerle bakışları üzerine Baudelaire çeşitli düşünceler geliştirir. İşte çocuk “Ah şundan olsa yesek.” diye iş geçiren bir bakışla bakmaktadır. Kadın ezik bir bakışla bakmaktadır. Adam onları satın alamayacağı için son derece üzgün bir bakışla bakmaktadır. Baudelaire onlara bakarken karşısında oturan sevgilisi garsonu çağırır “Şu serserileri vitrinden uzaklaştırır mısınız?” der. Garson “Hemen, peki.” der. Baudelaire kadına bakar ve der ki: “Hanımefendi, biz sizinle aynı dünyada değiliz.” Herhangi bir açıklamaya lüzum görmeden kalkar. Şimdi, gözler, görmek, bunların mevzuu aynı zamanda teknolojiyle, aynı zamanda insanın yeryüzünde var oluşuyla, içine doğduğumuz toplumla, sahip olduğumuz değerlerle, normlarla, soluklandığımız kutsallıkla veyahut da sekülerlikle, her şeyle bağlantılı bir iş.

Değerli arkadaşlar, “Teknoloji ve insan arasındaki ilişki.” dedik ama her şeyden önce insana ait hususu biraz daha toparlayıp ondan sonra teknolojiye girmek gerekir. Bernard Shaw, meşhur İngiliz oyun yazarı -İrlandalı, “İngiliz” demeyelim İrlandalı- ölürken diyorlar ki: “Ne yapmak isterdiniz, ne olmak isterdiniz?” Çok zeki bir adam. “Ben olmak istediğim insan olmak isterdim.” diyor. İnsanın kafasında kendisine ilişkin bir ideal kimlik var ama aynı zamanda toplumsal şartların olmasına izin verdiği bir kimlik biçimi var. Sanırım “kimlik” dediğimiz şey yani konumuz olan insanın kimliği, olmak istediği insanla olmasına izin veren toplumsal şartlar arasında bir ilişkiyle teşekkül ediyor; demek ki işin bir tarafında insanın tam anlamlandırmakta zorlanacağımız ve üzerinde çok konuşmamız gereken tahayyül ettiği kimlik ama diğer tarafında da ayrı okumalara tabi kılınması gereken toplumsal şartların izin verdiği kimlik meselesi var. “Toplumsal şartlar” deyince de insanlık tarihi içerisinde yaşanan ortamları, örgütlenme biçimlerini, kullanılan teknolojileri, insanların birbirleriyle ilişkilerini, buradaki törenleri, normları, bütün bunları hatırlayarak belki muhakeme etmek lazım. Sadece hepimizin insan olarak paylaştığı ve her yerde gördüğümüz bir iki hususa aslında gördüğümüzün ötesinde ne tür anlamları olduğuna işaret ettikten sonra bu teknoloji mevzusuna geçeceğim. Birincisi gülümseme. Mesela, Hüseyin Başkanımız toplantıyı açarken hafif bir gülümsemeyle toplantıyı açtı, ben de şu anda sempati alışverişinde bulunmak için tebessüm ediyorum, birbirimize tebessüm ediyoruz. Gülümsemelerin temel anlamlarından birisi karşılıklı sempati alışverişidir. Acaba ondan mı ibaret? Bir insani eylem olarak gülümsemenin başka ne tür anlamları olabilir? Bu mevzu da derin, tek başına sadece gülümseme

mevzusu derin. İnsandan ve teknolojiden bahsederken her bir ifadenin aynı zamanda bir başlık ve altında çok derin bir müktesebat taşıdığına işaret etmek için söylüyorum. Mesela, hiyerarşinin olduğu bir mekânda o hiyerarşinin tepe noktasındaki bir insanın yaptığı esprilere oradaki insanlar hazır bir şekilde gülerler yani sürekli zaten, dikkat ederseniz, merkezî figür, hiyerarşide asıl otorite her kimse insanların kafaları genellikle ona dönüktür ve yüzlerinde hep bir gülümseme vardır, hele bir de fıkra filan anlatırsa anlattığı fıkraı biliyor olsanız bile muhakkak gülerseniz. Niye güleriz? Çünkü gülmek onu onurlandırmaktır. Demek ki iktidar ilişkilerinde vehiyerarşiye dair bir anlamı var gülmenin. Mesela o merkezî otorite bir fıkra anlatıyor ve siz de asık bir suratla izliyorsunuz, imkânı var mı? Demek ki birincisi onurlandırıcı bir eylem olarak insan güler. İkincisi, yine hiyerarşiden, iktidar ilişkilerinden bahsedelim, alt taraftan birisi, alt sınıflardan birisi, hiyerarşik olarak altta olan birisi sizin mantığınıza, aklınıza, bildiğiniz dünyaya uymayan saçma sapan bir ifadede bulundu, insan biraz onu aşağılamak için güler, o gülmeyi de biliriz. “Ne diyorsun sen?” falan derken kızgınlık yerine gülme aynı zamanda hiyerarşik olarak bir hafif medenileştirilmiş, estezi edilmiş bir aşağılama ifadesidir.

Üçüncüsü, gülme; 12 Eylülde bizi içeri alırlarken -bir hatıramla gideyim, tanıdığım insanlar da var -hepimizi duvara yasladılar, “Kafanı çevirme.” falan diye son derece sert komutlarla kımıldamadan duruyoruz, yanımızda da diğer arkadaşlar. Coplu birisi sürekli arkada dolanıyor, havada dehşet kol geziyor; böyle bir ortamda hafif yan dönüp birbirinize bakarak gülümsersiniz. Bu gülümsemenin anlamı nedir? Bu da karşılıklı dayanışma ve cesaret gülümsemesidir ama en temelde insan niye güler? Mesela, yine, iktidar ilişkilerinden bahsedelim. Merkezî otoriteyi temsil eden bir insan üniversitede diyelim ki rektör, dekanlarla beraber bir yere giderken rektörün ayağa kaydı ve düştü, düşen insana güleriz. Güler miyiz? Gülmeyiz, kafamızı çeviririz, gülersek de görülmesin diye. Burada da gülmenin farklı bir anlamı var ama en temelde gülme, insanın çok eski dönemleriyle bağlantılı bir jestidir. İnsanın avlanmada henüz aletler, araçlar çok söz konusu değilken iki temel silahı vardır: Tırnakları diğer vahşi hayvanlar gibi, bir de dişleri. İnsan tıpkı diğer hayvanlar gibi avına dişlerini göstererek onu büyülemek ister, onu paralyze, felç etmek ister; gülümsemenin bir de avına yönelik bir etkisi vardır.

Selamlaşma... Niçin selamlaşırız? Niçin “Günaydın.” deriz tanımadığımız insanlara? Niçin bazen selamlaşmak istemediğimiz insanlardan yolumuzu çevirir ve başka taraftan gideririz, “Beni görmesin.” deriz, kafayı çeviririz? Selamlaşma da bir ritüel olarak karşılıklı bir emniyet teatisidir. Afrika’da Fas’ın derinliklerinde yaşayan Mavi Peçeliler, Tuaregler, onların selamlaşma ritüeli selamlaşmanın manasına ilişkin bize manalı bir fikir veriyor. Çölde düşünün iki insan ikisi de atına yahut devesine binmiş, uzaktan birbirini gördü, kim kimden nasıl emin olacak haydut mudur, eşkiya mıdır? Polis yok, devlet yok. Bu iki insan selamlaşacaksa yani karşılıklı birbirlerinden emin olduklarına ilişkin bir teatide bulunacaklarsa, bunun yarım saat süren töreni var. Önce birbirlerine belli bir mesafeye kadar yaklaşacaklar, sonra silahları varsa onları yere bırakacaklar, sonra karşılıklı “Bana güvenebilirsin.” diye üçer adım atacaklar, sonra yavaş yavaş yaklaşacaklar ve nihayet buluşacaklar. Öyle sokaktan geçerken “Merhaba.” demekle olmuyor; demek ki bir emniyet duygusu, insanın bunlara ihtiyacı var. Bütün bu jestlere ilişkin derin okumalar yapabiliriz. Kastım şu: Gerçekten mevzu derin.

Teknoloji konusu, dijital alan da teknolojilerle teşekkül ettiği için burada diyelim ki sosyal medyanın, buradaki araçların insanlarla olan ilişkisine dair bir muhakeme yürütebilmemiz, yeni teknolojiler insanları nasıl etkiliyor bunu kavrayabilmemiz için geçmişe bakıp, geçmişte insanın teknolojiyle ilişkileri, korkuları, kaygıları, umutları üzerine bir perspektif geliştirmek lazım. Mesela okuryazarlık, okuryazarlığa ilişkin kitaplar, bunun insanla olan ilişkisi.

Biliyorsunuz kitap, zamanımızın kitapları gibi değildi, tarihsel seyri son derece farklıdır. Önce, deriler, papirüsler, tomarlar, onlara yazılmış olan kitaplar, eski Yunan eserleri, vesaire; sonra tahta baskılar derken Gutenberg’in matbaası ve onunla birlikte teşekkül eden yeni bir kitap işi. Kitaplar 13’üncü, 14’üncü yüzyılda çok pahalıdır, eğer zenginseniz evde 3-4 tane kitabınız olabilir, daha fazla değil, her biri son derece kıymetlidir, zaten onlar ince işçiliklerle de zenginleştirilmiş olan kitaplardır ki öyle kütüphane yapmak, oraya kitapları doldurmak; böyle bir şey 13, 14, 15’inci yüzyılda mümkün değildir. Zaten Osmanlı’da İbrahim Müteferrika’ya kadar malum, elle yazmalar devam etti; onun da nedenleri farklıdır, bu matbaa meselesi, tartışması da ayrı bir bahis tarihte.

Matbaa olmazdan önce okuryazar sayısı da son derece azdı. Peki, insanlar okuryazarlıkla nasıl buluşuyorlardı? Az sayıdaki okuryazar insan diğerlerine yüksek sesle okuyor. Mesela, matbaa öncesinde sessiz okuma diye bir şey yoktur, sessiz okuma hemen hemen hiç yoktur. Okuma dediğin eylem yüksek sesle olur ve muhakkak birilerine olur.

Alberto Manguel “Okumanın Tarihi”nde Borges’e kitap okumalarından bahseder. Borges, gözleri görmeyen bir şair malum ve ona okuyorlar. Bizde de Cemil Meriç Borges’e benzer, onun da okuyucuları vardı rahmetli Cemil Meriç’in. “Borges’e kitapları okurken aynı zamanda fark ettim ki kendime okuyorum.” diyor. Kitabı bir içten okuyun, bir de yüksek sesle okuyun, ikisi arasında anlam farkı olduğunu göreceksiniz; kitabı okuyun, bir de okuduğunuz kısmı elinizle yazın anlam farkı olduğunu göreceksiniz; kitabı okuyun, sonra bir daha okuyun anlam farkı olduğunu göreceksiniz. Şimdi, benim yaptığım gibi bazı kitapları ben 4-5 kere okuyorum, Orta Çağ rahipleri de esasen öyle yapmış, az sayıda kitabı çok defa okurlarmış, o da öğretici bir yöntem. Eğer Eco’ya kulak verirse o dönemi bu şekilde anlatıyor, bir de okurken giyilen kıyafetlerin önemine atıf yapıyor, kıyafet de bir teknoloji gibi düşünülürse. “Amerika’ya gittiğimde kendime bir “blue jean”, kot pantolon almıştım.” diyor, onunla okurken “Sürekli kendisini hatırlatan bir pantolon okumamı engelliyordu.” diyor; birden Orta Çağ rahiplerinin niye geniş elbiseler giydiğini anladım çünkü onlar okumaya odaklanabilmek için elbisenin kayıtlarından kurtuluyorlardı. Modern insan için biraz okuma işi elbiseleri düşünüldüğünde “slim fit” miydi biraz okumayı engelleyici bir mahiyeti olabilir diye düşünüyorum, gerçi modern insan okumaktan çok şöyle bir göz atıyor galiba, okumak daha ayrı bir iş.

Yüksek sesle okuma vardı eskiden. İkincisi, yüksek sesle okumanın bir nedeni de yazma tekniği -o da bir teknoloji- kelimeleri birbirinden ayırarak değildi. Oğuz Atay’ın o meşhur Tutunamayanlar kitabında da öyle bir paragraf vardır, hiç ara koymadan çok uzun bir cümle yazmıştır, orayı yüksek sesle okursanız ne yazdığını daha kolay anlarsınız, gözle takip edemezsiniz ama 10’uncu, 11’inci yüzyıla kadar esasen Latin alfabesinde ara verme, kelimeleri birbirinden ayırma diye bir şey yoktur ve insanlar bir metni okurken kaçınılmaz olarak yüksek sesle okumak durumundaydılar çünkü yüksek sesle okuyunca kelime nerede bitiyor, diğer kelime nerede başlıyor o zaman görüyorsunuz.

AYHAN ALTINTAŞ (Ankara) – Göktürk Kitabeleri de öyle galiba.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Evet, o da öyle devam eder, Arapça da öyledir, İbranice de öyledir. Zaten bu kabala işinin ortaya çıkması ve hahamların yorum meselesini öne çıkartmaları biraz da yazma tekniğiyle ilgili; o eserler, ötreler de sonradan çıkmıştır, eklenmiştir metnin daha iyi okunabilmesi için. Kabala işi bir metin yorumculuğu işi Yahudilik’te.

Değerli arkadaşlar, matbaa öncesi kitaplar elle çoğaltılıyor. Elle çoğaltan iki tür insan var; bir, okuryazarlar, okuyorlar ve çoğaltıyorlar, bir de ressam, okuma yazma bilmiyor da resim gibi çoğaltıyor. Sizce hangileri daha çok hata yapıyor? Çünkü hepimiz hata yaparız çoğaltırken. Okuryazarlar daha çok hata yapıyor, yanlış okuyorlar -metin orada- ressam, daha çok görmeye

dayalı olduğu için onlar daha az hata yapıyorlar okuryazar olmadıkları hâlde. Ben de bazen gazetelerin manşetini bile yanlış okuduğumu fark ettim, aslında başka bir şey yazıyor, ben gönlüme göre bir şey okumuşum. İnsan böyle bir yanlışamanın, okumanın ve görmenin içine düşebiliyor.

Matbaanın devreye girmesi; kitapların böyle güzel kelimeler arasına ara koyarak, o şekilde metni yazmalarıyla birlikte insanın kendi içine okuması, sessiz okuması, kendi başına okuması, böyle bir durum ortaya çıkıyor. Peki, kendi başına okuma, kitapla ilişki, daha doğrusu, kültürel evreler olarak düşünürsek şifahi evreden yazılı kültür, sonra da ne diyoruz, “seyirlik kültür” yani dijital dünya... Yazılı kültüre geçerken insan aynı insan mıdır? Yazılı kültürün insanı nasıl bir insandır? Okuryazarlıkla ilişkisi olan insanı şifahi kültürün insanından nasıl ayırt edebiliriz?

Değerli arkadaşlar, yazılı kültürle temasa geçen ve insan olarak varlığını yazı üzerinden teşekkül ettiren insan kesinlikle şifahi kültür aşamasındaki insandan köklü bir şekilde farklıdır.

İngilizcede “kişi”, “kişilik” kelimesi “person”. “Person” Latince “personale” kelimesinden geliyor, o da şahıs demek, biliyorsunuz fakat etimolojik olarak kelimenin anlamı “per”, kişi başı; “sonar” da derinliği ölçmek anlamına geliyor. “Per sonare”, “person”, derinliği olan kişi anlamını taşıyor. “Kişilik” demek, “kişi” demek derinliği olan insan demektir yani bir içi olan insan, bir derinliği olan insan, olup bitenlere karşı bir varlığı, bir hacmi, bir müktesebatı, üçüncü boyutu olan varlık. İnsan nasıl iç oluşturur? İnsan okuyarak iç oluşturur. Şifahi kültür aşamasındaki insan ile okuryazar insan arasındaki temel fark okuryazar insanın bir kişi oluşudur, kişi, kendi başına bir kişi oluşudur. Şifahi kültür aşamasındaki insan ise bir kolektif kimlik üzerinden, bir asabiye üzerinden, bir kabile üzerinden, yaşadığı yer üzerinden, muhakkak daha ortak birtakım anlamlar üzerinden kendisini tanımlayan kişidir. Bu, şifahi aşamada yer alan insanlarla çeşitli mülakatlar çerçevesinde nasıl bir kişidir, anlamak için yapılan testler vardır. Mesela soruyorlar: “Sen kimsin?” diyor. Hiç okuryazarlıkla ilgisi yok adamın. Adam sıkılıyor, düşünüyor kendisini nasıl tanımlayacak -gerçi okuryazarlar bile bir hayli zorlanırlar, “Sen kimsin?” denildiğinde hepimiz özgeçmişimizi anlatmaya başlarız- sonra diyor ki cevap olarak şifahi kültür aşamasındaki insan: “Efendim, bizler iyi insanlarız.” Seni soruyorum, “Bizler iyi insanlarız.” Kim? Bir grup. Mesela okuryazarlıkla ilişkisi az olan yerlerdeki kabile duygusunun baskınlığını yahut da kabilenin yeniden üretilme biçimini bununla bağlantılı bir şekilde düşünmek bize ilginç fikirler verebilir.

Hiç otobüs görmemiş hayatında, şifahi kültür aşamasındaki insana “Otobüs nedir?” diye soruyorlar “Otobüsü bize tanımla. Gördün mü?” diyorlar. “Bir kere görmüştüm.” diyor. “Nedir?” diyorlar. “Otobüs, üstünde bir gölgeliği olan, altında 4 ayağı olan, kendi kendine giden bir şey.” diyor. Hangi okuryazar insan otobüsü bu şekilde tanımlar? Bir kere, o teknolojinin içinde, onunla sürekli bağlantılı ve okuryazar insanların kendilerine ait bir dili, toplumla bağ kurdukları kavramları var, ortak, kendiliğinden gönderme yapan kelimeleri var. Şifahi kültürdeki ise birkaç stilize anlatımla yahut da klişe birtakım ifadelerle bunu anlatmaya çalışır. Deyimler şifahi kültür aşamasına aittir ve dikkat ederseniz şifahi kültür aşamasındaki insanlar daha çok klişeler ve deyimler üzerinde konuşurlar, yazılı kültür aşamasındaki insanlar ise yazının kendisinde olduğu gibi giriş, gelişme, sonuç mantığına uygun bir tarzda anlatırlar olup bitenleri. Şifahi kültür aşamasındaki insan -“in medias res” diyorlar- söze ortasından girer; giriş, gelişme, sonuç; o tarzda bir anlatımın sahibi değildir; bir yerden başlar, sonra toparlamaya çalışır, sen de okuryazarlığa uygun bir mantıkla; giriş, gelişme ve sonuç mantığına uygun bir şekilde onun ortadan başlayıp sondan gelip başa aldığı hikâyeyi kompozit etmeye çalışırsın. Dolayısıyla, okuryazarlık, bir teknoloji olarak kitap, kitapla insanın ilişkisi gerçekten de başlı başına kimliğin teşekkülünde, insanın teşekkülünde son derece önemli.

Yazma işi...Düşünün ki kil tabletin üstüne yazan insanı hesap edelim, Sümerler ilk defa yazı yazmaya çalışıyorlar. Bize her şey o kadar olağan geliyor ki. İnanılmaz ve insanoğlu için çok şaşırtıcı bir iştir yazı. Bir kere konuşmanın kendisi öyledir; düşünün ki soyut birtakım sesler üzerinden iletişim kuruyoruz, sonra da onları yazıya çeviriyoruz. Muazzam bir iş, inanılmaz bir iş; tekerleğin icadından daha büyük bir icat. Sümerler kil tabletlere ilk defa ticaret dolayısıyla -ticaretin teşvik edici gücüne bakın- ovalılar ile dağlılar arasındaki ilişkide dağlıları ve ovalıları temsil etmek için birtakım şekillerle başlıyor, sonra da daha detaylı bir şekilde yazı zaman içerisinde oluşuyor. Kil tablet, taşın üzerine yazıyorlar, ceylan derisine yazıyorlar.

Bir zamanlar hıfz etmek, hafız olmak, ezberlemek, hafızayı bu şekilde kullanmak yazının gelişmediği dönemlerde son derece önemlidir. Şimdi modern insan telefon numaralarını bile hatırlamıyor. Aslında beynimiz, hafızamız diğerlerinden çok farklı değil. Kur'an'ı ezberleyen hafızlar ilginç, onlar bir sene, iki sene içerisinde bu işi hallediyorlar; tabii, belli bir yaşta olmak lazım geliyor. Koskoca Kur'an'ı ezberliyorlar. Herodot'un tarihini düşünün veya Odesa'yı düşünün, eski Yunan metinlerini düşünün, Homeros'u düşünün, gözleri görmeyen bir ozandı, gerçi yaşayıp yaşamadığı da meçhuldür. Homeros bir şairdir ve ezbere söyler, bütün o anlatımları ezberedir, yazılı değildir. Mesela bizdeki ozanları düşünün, hâlen o ezber ve klişe geleneğini sürdüren ozanlar, yine, doğudaki bazı kahvehanelerde, Erzurum'da, Kars'ta vardır; onları görürüz. Bir ayak verirsiniz, hemen onun üzerinde şiir söylerler. Hangi modern insan bunu yapabilir? Yapamaz. Peki, bu bir mucize mi? Hayır, mucize de değil. Bir gelenekten, bir ortak repertuardan, zihnindeki bir hafızadan kaynaklanarak bu işi yapıyor yahut da lebdeğmez yarışmaları vardır, arkadaşlar bilirler; dudaklarının arasına toplu iğne alır, "B", "P" gibi harfleri söylemeksizin bir şey söyler. Niçin? Hafızada var çünkü hangi kelimelerle konuşacağını biliyor. Bizim böyle bir şey yapabilmemiz için çok temrin yapmamız lazım, kâğıda yazmamız lazım, ondan sonra yapabiliriz. Bu da şifahi kültür aşamasına ait hafıza ve klişe dil üzerinden teşekkül etmiş insanla ilişkili bir şey.

Değerli arkadaşlar; teknoloji, mekânların değişimi, insanların teknolojiyle ilişkisi, oradan dijital geleceğe tabii ki bunların hepsi insanla karşılıklı ilişki ve bir kültür oluşturan unsurlar. Dostoyevski kaz tüyüyle yazıyordu; düşünün, hokkaya batırıyor, o şekilde yazıyor; ben şöyle bir denedim, bir kelime yazamıyorsanız kaz tüyüyle veya işte hangi tüyü kullanıyorsa. Bilgisayar kullananlar, tabii onlar Dostoyevski'nin yazma biçiminden son derece farklı. Sizce her bir kelimeyi batırarak yazan Dostoyevski'yle, bilgisayarın başına oturup tıkr tıkr yazan insan aynı şeyleri yazabilir mi; aynı muhakeme, aynı bilinç akışı, dünyayı aynı şekilde temsil, böyle bir şey yapabilirler mi? Zamanları farklı, tamam ama kullanılan teknoloji de insanın muhakeme biçimini de etkilemez mi? Yahut da elle yazan bir insan... Şimdi, bilgisayarı çok kullananlar, yoğun kullananlar elle yazmaya kalktıklarında... Benim başıma geliyor, bazı harfleri atıyorum, okuma yazmayı yeniden öğrenmem lazım gibi geliyor, bakıyorum bir harfi atlamışım yazarken, hemen düzeltiyorum, tekrar okuyunca düzeltiyorum. Çünkü nasıl alırsan o şekilde teknolojiyle bir bağın oluyor, bu da insanın muhakeme etme biçimini muhakkak ki belirliyor. Modern zamanlarda bilinç akışı, roman tekniğinin ortaya çıkışı ile yazma teknolojisinin gelişmesi arasında bir bağ düşünülebilir.

Değerli arkadaşlar, "Ne görüyoruz?" dedik öyle başladık. Marshall McLuhan "Medeniyetler ikiye ayrılır; göz medeniyeti ve kulak medeniyeti." diyor. Bizim bildiğimiz medeniyetler gibi değil de görme ve duyma üzerine teşekkül etmiş medeniyetler. Mesela diyor ki: Afrika'daki insanların gözleri çok işe yaramaz; vardır gözleri, elbette görürler ama savanda avlanan bir vahşi için savanın aldatıcı görüntüsü değil, savanın görüntüsü arkasındaki seslerin kulağına söyledikleri av için daha önemlidir, hangi çalılığın arkasında hangi av var? O yüzden Afrika'daki vahşi gözlerinden ziyade kulaklarını kullanarak çevreyi okumaya çalışır. Bu şekilde alışmış bir insanın, çevresini, tabiatı, yaşadığı ortamı kulakları üzerinden

çözümlemeye alışmış bir insanın, diyelim ki bir Batılı büyükşehre gittiğinde orada ne gördüğü meselesi çok kontrast oluşturacak bir iştir; muhakkak çok farklı, orada bulunan bir insanla kulak üzerinden tabiatı okuyan bir insanın çevrede gördüğü çok farklı. Göz medeniyeti de her şeyi görerek, her şeyi ancak gördükten sonra inanarak, gözle yoklayarak, kulaktan ziyade... Kulağa kalkışsaksak tabii, dinmez bir gürültü duyarız ama göz, modern dünyada bütün metropollerde, yaşadığımız her yerde en önemli organımız. Demek ki yaşama biçimiyle organlarımız ve onun üzerinden okuma biçimimiz ve neticede bunun insana etkisi bir içerik doğuruyor.

Değerli arkadaşlar, teknolojik gelişme karşısında insan hep korku ile umut arasında olmuştur. Gerçi Nietzsche'nin de insana ilişkin böyle bir tanımı vardır: "Ümit ile korku arasında gerili bir ip." diye ama insanoğlunun teknolojiyle ilişkisi hep ümit ile korku arasında olmuştur. Şimdi, aslında, dijital teknolojilere ilişkin de bir taraftan ümitlerimiz, bir taraftan korkularımız var; tanıdık bir ümit ve korku ikilemi, geçmişte de tıpkı diğer teknolojilere, diğer araçlara karşı insanın takındığı tavrın bir benzeri. Mesela, ilk lokomotifler çıktığında, buhar marifetiyle lokomotifler yürümeye başladığında saatte 40 kilometre hız yapıyor lokomotifler. Şöyle bir tartışma yaşıyor: "Acaba lokomotifler 40 kilometre hızla giderken açık olan camlardan hava boşaldığında içerdeki insanlar havasızlıktan ölebilir mi?" Korku... Yahut da Kızıldililer'in bu demir atlara karşı korkularını düşünün, topraklarından tren geçsin istemiyorlar, gerçi onu aynı zamanda topraklarına gelen beyaz adamın demir atı olarak gördükleri için, sömürmenin bir ileri unsuru olarak değerlendirdikleri için de ayrıca itirazları var ama toprağın betini bereketini kaçırtan bir demir, teknolojik bir unsur olarak da itiraz ediyorlar.

Çankırı'nın Kızılırmak ilçesi vardır, 50'li yıllarda buradaki kooperatife traktör getirmişler, herhâlde Menderes dönemi bu, bol miktarda traktörler falan geldi, toprakta üretimi artırmak kastıyla. Traktör geldiğinde köylüler demişler ki: "Kesinlikle traktör istemiyoruz, tarlalarımıza biz traktörü sokmayız çünkü bu traktör toprağın bereketini kaçırtır." Biraz Kızıldililerle benzer bir tarafımız var, teknolojiye karşı bir tepki, alışmadığı unsura karşı alıştığını, güvendiğini arayan bir okuma yazma biçimi, dünyayı görme biçimi, önce sokmuyorlar. Şimdi, düşünün, 50'ler çok geç değil, daha sonraki yıllarda köylerimizde traktör, artık toprağı işleme aracı olmaktan çıkıp bir prestijin ve statünün aracı olmaya başladı ve her evin kapısında, bazen yıllara göre orada yaşayan insanların statüsünü ifade eden, gittikçe büyüyen traktörler, yerleşen traktörler. Teknoloji de asıl işlevinin, kullanım değerinin yerine gösteri değerinin aldığı bir unsura dönüşebiliyor, nerede? Köyde.

Otomobiller ilk çıktığında 19'uncu yüzyılın sonlarıdır, saatte 15-20 kilometre giden otomobiller, at arabaları ile otomobillerin mukayesesi vardır "Şehirlerimiz mahvolacak, at arabalarının o dingin tıkırtısı yerine bu garip mekanik motor zırlıtısı olacak." diye itirazlar vardır ama otomobiller yaygınlaşır, sağladığı kolaylık baştan çıkartıcıdır, hatta şöyle bir anekdot var: 1892 Londra'da ilk trafik kazası yaşanır, bir adama çarpar otomobil ve o kişi ölür. Düşünün ki trafik polisi yok, trafik nedir bilinmiyor, bu durumun hukuki karşılığı nedir, hukuk ile teknoloji arasındaki ilişki; işte, hukuk sonradan geliyor. Bir polis memuru tutanak tutar "Müessif bir kaza neticesinde kişi ölmüştür." diye, altına da bir temennisini koyar "Bu kazanın ilk ve son olması dileğiyle." 1892; otomobillere ilişkin... Tabii, şöyle benzetmeler de var: 1906 yılında New York'ta otomobiller çok azdı ve at arabalarıyla Manhattan'dan saatte 18 kilometre hızla gitmek mümkündü; şimdi, New York, en gelişmiş şehirlerden biri, otomobiller var, daha hızlı araçlar, saatte ortalama hız 10 kilometre diye, bu da modernliğin bir paradoksu olarak... At arabalarını geçtik, otomobiller geldi; hız, sürat canavarları ama şehirlerdeki şehirleşmenin getirdiği ağlar "network" kullanım ve kalabalık sonuçta teknolojiden murat edilen asıl anlamın ifa edilemediği bir ortam doğuruyor ama insan tabii biraz tuhaf bir varlık.

Telefon, hepimizin telefonları var, cep telefonlarını hayal edemezdik. Tuncay ilk cep telefonun ne zamandı?

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – 90’lı yıllar Hocam.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – 92 ya da 93’te galiba.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – 92-93... Telefon, muazzam bir şeydi yani benim ilk 522’li hattım olmuştı, kocaman bir telefonda, cebimde taşıyordum böyle ama arayan da kimse yoktu çünkü pek kimsede... O 522 herhâlde PTT’nin miydi, öyle bir hat vardı.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Ericsson.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Efendim?

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – O sizin cebinizdeki koca telefon Ericsson.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Doğru, doğru, kocaman bir telefonda, sonra araç telefonları çıktı.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Onu herkes kullanıyor, sizden başka herkes.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Sonra, şöyle görüntüler çıkmaya başladı; şehrin kalabalık mekânlarında cep telefonu ile konuşan ve bunun üzerinden prestij gösterisi yapan insanlar. Sonra, tabii, telefon, alelade bir şeye dönüştü ama telefon dediğimiz hadisenin, cep telefonlarının sonuçta yirmi beş otuz yıllık bir tarihi var ama hep cep telefonlarıyla doğmuş gibiyiz. Cep telefonları olmadan önce insanlar nasıl iletişim kuruyorlardı? Muhakkak kuruyorlardı, muhakkak. Mesela, İzmir’de ne pastanesiydi? “Onun önünde buluşalım.” derlerdi.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Sevinç.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Başka tür konuşma biçimleri, “network”ler, iletişim söz konusuydu. Teknoloji, insanın iletişim biçimini dönüştürüyor ama çok değil 1860’lı yıllarda bu Graham Bell telefonu icat etmeye çalışırken diyelim... Biliyorsunuz “Alo” hitabı sevgilisinin isminin baş harflerinden oluşur, “Alo” uluslararası bir kelime. Graham Bell telefonu hemen hemen icat etmek üzeredir, yeni bir teknoloji geliştirdiğinin heyecanı içindedir ama parası yoktur, bir İngiliz lorduna gider ve der ki: “Efendim, müthiş bir icadım var.” Lord gayet “cool” “İcadın nedir?” der. “Bir alet üretiyorum, insanlar uzaktaki kişilerle o alet marifetiyle konuşabilecekler.” der. “Nasıl? Anlamadım yani siz başka yerdeki bir insanla o alet üzerinden konuşacaksınız; çok tuhaf yani yüzünü görmediğin bir insanla mı konuşacaksınız?” der. “Evet.” der. “Sevgili dostum, yüzünü görmediği bir insanla kim konuşmak ister ki ne kadar saçma bir icat.” der. Şimdi, sanırım ilişki biçimi tersine döndü; hepimiz telefonla konuşmayı öncelikle tercih ediyoruz, İngiliz lordu yanıldı. Bunların hepsi insan ilişkilerini dönüştürür ama bizatihi insanı dönüştürüyor.

Değerli arkadaşlar, kitle iletişim araçları dediğimizde -yavaş yavaş dijitale doğru geliyoruz- gazete, radyo, televizyon ve nihayet internet. Bunların hepsinin tarihi şöyle bakarsanız yüz elli yıla gider, gazete daha eskidir muhakkak; bu kervanlar, onların taşıdığı haberler, yazılı haberleşme iletişim unsurları vesaire ama işte Mors... İlk defa telgrafi düşünün, telgraf marifetiyle haberleşmeyi, sonra da radyonun ortaya çıktığını, derken televizyon; bunların hepsi yüzyılı biraz aşkın bir zamana sahiptir. Gazete, radyo ve televizyon; bu teknolojilerinin ortaya çıkışı modernleşmeyle ve yeni teşekkül eden modernleşmeyle birlikte toplumsal, siyasi ve iktisadi dönüşümle derinden bağlantılıdır. Zaten modernleşme... Biliyorsunuz “modern” kelimesi yeni anlamına gelir, tam karşılığı yenidir, “modern” demek “yeni” demektir ama biz modernleşme derken, son iki yüzyıl içerisinde dünyayı altüst eden teknolojik, iktisadi, toplumsal örgütlenmeye, yükselen yeni sınıflara, yeni iletişim biçimlerine, yeni

siyasal sistemlere dair anlamları ifade ediyoruz. Modernleşme dediğimizde aynı zamanda siyasette ulus devletlerin ortaya çıkışına atıf yapıyoruz, toplumsal örgütlenmede “millet” dediğimiz homojen olduğu varsayılan ama sonradan devletler marifetiyle de ayrıca homojenleştirilen yerel kültürler yerine ulusal ölçekte kültürel pazarların egemen hâle geldiği siyasal ve toplumsal yapıları kastediyoruz; iktisadi olarak da kapitalizmi, yükselen burjuva sınıfını, proleter sınıfın ortaya çıkışını, bunlar arasındaki ilişkileri, oluşan pazarı ve kapitalizm marifetiyle inanılmaz ölçüde niceliksel artışı kastediyoruz, üretimin artışını, hatta o kadar ki “Bu kadar üretim ne olacak?” diye 19’uncu yüzyılda kimi insanlar kaygı içerisine de girerler fakat kısa zamanda çözüme kavuşturulur -ne derler?- kullan, at mantığıyla üretim, böylelikle sürekli üretim ve sürekli tüketim şeklinde kendi içinde... Faust’a da ilham veren yani Goethe’ye de ilham veren kapitalizmin kendi dramatik hikâyesine bir gönderme vardır.

Kitle toplumu... Artık yerel, mahallî, yüz yüze ilişkilerin yerini daha geniş ölçekte dolaylı ilişkilerin aldığı bir toplumsal yapıda siyasal anlayış ve bunun nasıl olması, nasıl formüle edilmesi gerektiğine ilişkin kanaatler de değişmeye başlamıştır. Neticede insanlar bir yönetici imparatorun, kralın padişahın tebaası olmak ve o şekilde toplumsal, siyasal sistemin bir parçası olmak yerine aktif bir birey, vatandaş olmak, haklara ve ödevlere sahip olmak şeklinde yeni bir evreye girmişlerdir modernleşmeyle birlikte. Şöyle ki siyaset, biliyorsunuz yakın zamanlara kadar aslında sıradan insanın iştigal sahasına giren bir iş değildir yani imparatorluklarda, krallıklarda yahut da tebaa-devlet ilişkisinin bulunduğu siyasal formüllerde siyaset denildiğinde bu ancak elitlere has, yönetici elitlerin karar vereceği bir alan olarak görülür ve siyasete sıradan insanların burnunu sokması beklenmez, istenmez ve bunlar aynı zamanda cezalandırılır. Mesela, 1650-1700’lü yıllarda Viyana’da kahvehaneler açılıyor peş peşe, ilk kamusal mekânlar, insanlar orada bir araya gelince ne konuşuyorlar? Ülkenin durumu, imparatorun açtığı yeni savaş, sefer, oraya adam gönderme, kendilerine dokununca vergi verme vesaire; o siyaset doğruydu, yanlıştı, öyle olmamalıydı böyle olmalıydı tarzında konuşulmaya başlanınca fermanlar yayınlanıyor: “Siyaset sizin işiniz değildir, siz sadece size verilen görevi yaparsanız; imparator ‘gel’ der, gelirsiniz ‘git’ der gidersiniz.” Fakat insanlar kendi hayatlarını etkileyen siyasetin sonuçlarıyla yüzleştikçe o siyasette bir fail olarak rol almak için de teşekkül eden kamusalılıklarla birlikte yeni bir evrenin, yeni bir dönemin kapısını açıyorlar.

Mesela yakın tarihimizde, 19’uncu yüzyılda İslamcılığın teşekkülüne ilişkin Kemal Karpat’ın o meşhur kitabını muhakkak arkadaşlar okumuştur, Türkiye’de İslamcılık... Çok yerli yerinde bir değerlendirme vardır, 19’uncu yüzyılda İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık, artık Türkiye’deki mevcut siyasal akımları düşünelim bunların hepsinin teşekkülünde turnak içinde bir cemaat oluşturma, bir kamusalılık oluşturma bakımından gazetelerin hayati rolü vardır; gazete çıkmış ve gazete üzerinden kamular oluşmaya başlamıştır. Şinasi’nin, Ali Suavi’nin, Ali Rıza Efendi’nin, Mehmet Ali Ayni’nin, bunların hepsinin o dönemde popüler olması, Namık Kemal’in popüler olması gazetelerde yazmaları sebebiyledir. Gazeteler marifetiyle düşünün ki insanlar bir kamusalılıktan, gazetelerin yazdığı haberler, oluşturduğu gündemler üzerinden ortak bir kamusalılıkta buluşmaya başlamışlardır. Demek ki şöyle bir şey görüyoruz: Siyasal sistem değişmeye başladığında, tebaa ilişkisinden bireyin bir fail olarak siyasette rol sahibi olduğu bir yere doğru kayma sürecinde buna tekabül eden bir teknoloji olarak da kitle iletişim araçları ortaya çıkıyor, bunlar birbirini tamamlıyor yani modernleşme, toplumsal, siyasal ve iktisadi dönüşüm; bu paralelde insanoğlunun yeniden yeni bağlar, yeni “network”ler oluşturmaları, tam da bu süreçte buna tekabül eden teknolojilerin ortaya çıkışı. Demek ki teknoloji dediğimiz hadise, ilgili kişinin, üretenin, bulanın, icat edenin tesadüfen laboratuvarına gömülüp bulunduğu bir iş olmaktan ziyade toplumsal ortam içerisinde ihtiyaçlara tekabül eden teşvik edici bir arka plan üzerinden yapılabildiği bir iş; demek ki teknolojik gelişmenin arkasında ortaya çıkan yeni toplumsal ihtiyaçlara cevap verme dinamiği var. Zaten Toynbee’nin de o meşhur medeniyete ilişkin tanımını hatırlayacak olursak

“Tabiatın sorduğu sorulara insanların verdiği cevaplar.” diye, teknolojik gelişme de tam bu bağlamda ortaya çıkan bir durumdur. Gazeteler bu şekilde cemaatler oluşturuyor, keza radyo, radyoyu düşünün; radyo marifetiyle insanlar ortak programlarda buluşuyorlar. Radyonun özellikle Naziler tarafından nasıl etkin bir şekilde propaganda aracı olarak kullanıldığını hatırlayalım; hakeza televizyonlar da öyledir. Burada önemli olan unsur şu: Yavaş yavaş “vatandaşa” diyelim ki demokrasiye benzer rejimlere yani kitlelerin yöneticisinin, seçtiği yöneticinin ilahi bir şekilde değil olağan bir şekilde meşruiyetini insanlardan seçilerek aldığı sistemlere doğru biz evrilirken burada ikili bir ilişki var dikkat edilmesi gereken. Bunlardan birincisi, yönetime talip olan insanların ortaya çıkışı ve kendi durumlarını anlatması, ikincisi de kitlelerin bunların durumlarını değerlendirerek ona göre davranması, oy vermesi. 19. yüzyıl tarihi oy hakkının genişlemesinin tarihidir aynı zamanda; İngiltere’de, Fransa’da ve sonra tabii, cumhuriyetle birlikte Türkiye’de fakat bu ilişkide yani yönetici adayları ve halkın bu yönetici adaylarını seçmesi ilişkisinde kitle iletişim araçları farklı, eşsiz, değişik ve aynı zamanda çok tartışmalı bir rol oynarlar. Nedir o rol? Yönlendirme, propaganda, manipülasyon, etkileme ama aynı zamanda görüşleri açıklama, programları iletme, gündemin ne olacağına ilişkin haber verme, bilgi verme, paradoksal bir şey, çelişkili bir şey. Yani tek taraflı, sadece bir propaganda unsuru değil aynı zamanda programı, ortak kamusalılığı, problemlere çözüm yollarına ilişkin hususları da içeren bir durum. O zaman teknolojik gelişmeye ilişkin yine ümit ve korkuyu hatırlatan bir durumu bizatihi kitle iletişim araçları üzerinden görüyoruz.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Değerli Hocam, seksen dakika oldu. Biz sizi tabii, büyük bir keyifle dinliyoruz.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Hüseyin Bey, hocalar böyledir. “Ne zaman dijital mecralara geleceksiniz?” diye bekliyorsunuz.

ONURSAL ADIGÜZEL (İstanbul) – Naci Hocam “Bir toplantıya daha çağırın.” diyor.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Hocam, biz sizi keyifle dinliyoruz fakat arkadaşların başka programları var. Sizi dinlemekten çok mutluyuz. İsterseniz soru-cevaplarda bu dijital işine biraz daha gelelim.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Şimdi, aslında mevzu tabii gidecek.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Tamamen buydu, biz anladık onu.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Şöyle yapayım, tamam. Şimdi ben bir buçuk saat daha konuşabilirim ama bunu üniversiteyi özleme unsuru olarak da görebiliriz fakat ben burada noktaliyayım çünkü herkesin programı var muhakkak. Kusura bakmayın, böyle bir...

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Estağfurullah.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Bu giriş önemliydi, bütün bu işleri anlamak bakımından aslında şöyle bir değinerek, atlayarak tarihleri eskizleyerek yaptığımız bir iş oldu ama sorular olursa biraz soru-cevap üzerinden gidelim.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Evet. Çok teşekkür ederiz Hocam, biz sizin gülümseme metaforu üstünden ve sürekli gülümseyerek bizim aslında o sosyal medyadaki biliyorsunuz “like” butonu da bir gülümseme butonu, o aradaki korelasyonu, ilintiyi fark ediyoruz.

Ben çok teşekkür ediyorum Hocam, gerçekten çok çok önemliydi tüm betimlemeler, tüm çerçeveler, tarihsel referanslar, yani iktidarla insanların masadaki ona atfı nazar etmesi ve onu onaylaması, benim kafamdaki pek çok soruya doğrusu cevap oldu; teşekkür ediyoruz.

Şimdi sorulardan başlayacağım.

Ayhan Hocam, buyurun.

AYHAN ALTINTAŞ (Ankara) – Şimdi, bu benim kendi tecrübem; yazı yazarken düşüncelerimizi de organize ediyoruz, yani kafamızdaki düşünceleri yazı yazarken sanki daha iyi organize ediyoruz ve ifade edebiliyoruz.

Bir de ben tabii ki bilgisayar çağında doğmadım, hep elimle yazıyordum sonra bilgisayarda yazma çıktı, bir türlü bilgisayar ekranında düşünemiyordum, fikirlerimi organize edemiyordum; önce elle yazıyordum, sonra bilgisayar ekranında temize çekiyordum fakat şimdi yavaş yavaş ona alıştım. Her hâlde yeni nesil böyle bir sorun yaşamıyordur tabii. Yani bunu merak ediyorum yani bu, hakikaten bir organizasyon şeyi yaratıyor mu?

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Hocam, bu sahip olduğumuz kültür alışkanlıkla bağlantılı bir şey. Malum, Yunanlıların çobanların tanrısı Pan’dır; gövdesi keçi, kafası insan. Biraz bilgisayarla, yeni teknolojilerle ünsiyet peydah ederek onu kendi varlığımızın uzantısına dönüştürecek bir kültür oluşturmakla bağlantılı bir iş, yoksa alışma, reddetme, başka bir kuşağa ait olma, bunlarla alakalı değil. Siz kendinizi güvende hissettiğiniz, alıştığınız, size hitap eden, zihninizle eliniz arasındaki korelasyonu sağlayan bir teknoloji üzerinden kendinizi en iyi ifade ettiğinizi düşünüyor ve bu imanla yazmaya devam ediyorsunuz ama bilgisayarı biraz zorlarsanız eminim ki tıpkı benim yaptığım zorlama gibi “Ne olur; ben de yazarım, zaten on parmak yazıyorum, on parmak her şeyi yazarım.” tarzında bir meydan okumayla birlikte bir süre sonra bakarsınız ki öyle de oluyormuş. Biraz alışmayla, yeni bir kültür edinmeyle alakalı. Biraz pan gibi olmak lazım.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Çok teşekkür ediyoruz Hocam. Yani bu düşünce-mekân ilişkisiyle düşünce-teknoloji ve düşünce-alet ilişkisi herhâlde bütün bu dijital çağın da en önemli tartışmalarından bir tanesi.

Şimdi, biz biraz daha konvansiyonel dönemin insanlarıyız siz tabii, çok gençsiniz de Hocam, şimdi bu “Z kuşağı” diyorlar şimdi, ben Zeynep Hanım’a...

ZEYNEP YILDIZ (Ankara) – Ben Z değilim, ben Y’yim.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Bu yeni kuşağı anlamak bakımından Zeynep Hanım’a da ben bir söz vereceğim sonra Bahar Hanım’a sonra...

ZEYNEP YILDIZ (Ankara) – Ahmet Başkan daha önce istemişti sanki Başkanım.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Olur mu canım? Hangi kuşak olursa olsun biz centilmen insanlarız.

Buyurun Zeynep Hanım.

ZEYNEP YILDIZ (Ankara) – Evet ben hâlâ Gençlik Kolu üyesiyim, yaşıma da tutuyor hâlâ.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Şimdi ben sana bir soru sorayım Zeynep: Hocamın anlattıklarına ne diyorsun sen?

ZEYNEP YILDIZ (Ankara) – Şöyle, ben zaten hocamı gerçekten yani bir Başkandan ziyade hoca olarak ifadelendiriyorum çünkü hakikaten yani bence “başkan” olmaktan büyük bir ifade “hoca” olmak yani o yüzden ben çok çok teşekkür ediyorum.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Ben de “Başkan” deyince duymuyorum zaten “Hocam” deyince herhâlde bana sesleniyorlar diyorum.

ZEYNEP YILDIZ (Ankara) – Evet, hakikaten öyle oluyor ve gerçekten yani genel olarak vatandaşlarla bir araya geldiğimizde bizim gördüğümüz şeyler hani hakikaten milletvekillerinin burada yetkinliklerini görmek noktasında vatandaştan da bazı zamanlarda bu tip taleplerle karşılaşıyoruz;

keşke dedim yani kamuya açık olsaydı tamamıyla, umarım tutanakları herkes okur. Yani gerçekten TBMM çatısı altında vatandaşın vekâlet alan kişilerin yetkinliklerinin bir kere daha göz önüne serilmesi açısından bence çok verimli bir sunumdu yani bağlamın dışında da bence bu çok önemli ve değerli çünkü hakikaten zaman zaman ben bu tip bir ihtiyacı görüyorum yani: Temas etme, hakikaten ne konuşuluyor burada, neler değerlendiriliyor bunun görülmesi açısından çok üst düzey bir toplantı gerçekleştirdiğimizi düşünüyorum. O yüzden çok önemliydi. Yani tarihsel perspektif açısından da şimdi ilk etapta bu mecrayı, sosyal medya mecrasını nasıl kullanacağımıza dair çok ciddi anlamda tartışmalar sürüyor yani şimdi, burada traktör örneğini verdiniz işte Kızılırmak... Oraya bir traktör geldiğinde ilk etapta “Biz bunu kullanmayacağız.” denilmiş. yani çünkü artısı eksisi, buna ilişkin bir değerlendirme gelişmemiş ama sonrasında işin artısına yönelik, avantajlarına yönelik bir değerlendirme gerçekleşince bu sefer bu takdirde vatandaşlar için sizlerin de ifade ettiği gibi bir itibar ölçütüne dönüşmüş. Şimdi de baktığımızda sosyal medya perspektifinde de ciddi anlamda kişilerin takipçileriyle, beğenileriyle itibarlarının belki belirli noktalarda ölçümlenmeye çalışıldığı, bununla birlikte de var olandan farklı bir perspektifin aslında göz önüne serilmeye çalışıldığı bir şey görüyoruz; yani belki daha gerçekçi bir şekilde insan hayatını ön plana koyan çeşitli “influencer” demek istemiyorum, Türkçesini şu an getiremedim ama o tip- profiller görüyoruz.

ONURSAL ADIGÜZEL (İstanbul) – Etkileşimci mi?

ZEYNEP YILDIZ (Ankara) – Etkileşimci “Et ki ajanı” diyelim. Onların mesela belirli noktalarda “Instagram’a eklerken ben ama arka planda ben.” vesaire diyerek böyle gözler önüne serdikleri bir ikili hayatları olduğunu da görüyoruz ve bu belirli noktalarda insanları aslında bir buhrana gark ediyor yani herkesin çok muhteşem, pürüzsüz hayatları varmış gibi ama aslında olan ile var olan arasındaki uçurumun da derinleştiğini görüyoruz. E bunun da insan mutluluğu ya da mutsuzluğu üzerine bir etkisi olduğuna dair şeyler konuşuluyor. Mesela, Instagram’da kaç kişinin beğendiği butonunun artık fonksiyon icra etmeyeceğine yönelik tartışmalar olmuştu çünkü bunun insanların sürekli beğenilme arzusunun, tarihsel süreç içerisinde hep olduğunu zaten siz aslında gözler önüne sermiş oldunuz ama ilerleyen süreçte artık bunun sosyal medyayla birlikte çok daha keskinleştiğini ve insanların gündelik hayatının tamamına çok tesir etmeye başladığını görüyoruz. Bunun yanı sıra, iş verimliliği noktasında da ben çeşitli handikaplar oluşturduğunu görüyorum yani dolayısıyla bu beğenilme dürtüsü ne zamana kadar sürecek? Bu böyle devam eden bir sirkülasyon hâlinde mi olacak? Yeni bir ekonomi de şekilleniyor, işte ekonomik perspektifiyle de değerlendirmek meseleyi. Dolayısıyla bu ekonomi şekillenirken bu daha da derinleşecek mi? Herhangi bir öngörünüz var mı? Bunu sormak istedim.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Şimdi, bir kere bu kuşakları harflerle ifade etme akademisyenlerin de pek sevdiği soyutlamalardır; bunlar ne kadar doğru çok tartışmaya açıktır çünkü aynı tarihsel zaman içerisinde çok farklı toplumsal sınıflarda, ilişki biçimlerinde, yaşama mekânlarında bulunan insanlar var ki onları âdeta homojen bir kuşak gibi tahayyül etmek biraz fazla kolaycılık, biraz fazla stilize etmek anlamına gelebilir. Bu biraz da şuna benziyor: Modernleşme süreçlerinde mesela, Philippe Aries diye bir tarihçi vardır, bu Annales, Tarih Okulu’ndan bir adam, onun takipçilerinden. “Çocukluğun Batı’da Keşfi” diye, çocukluğun... Mesela, Charles Dickens -o da çok geç değildirmen romanlarını yazdığı dönem sanayileşen İngiltere’deki çocuk ile sonraki dönemlerdeki çocuk fikrinin aslında ne kadar farklı olduğunu bize de anlatan, bir bakıma öyle bir tarihsel seriyi ifade eden çalışması da var. Mesele şu: Mesela, İngiltere’de sanayileşme döneminde 6 yaşındaki bir çocuk da büyüklerin bir kopyası olarak görülür, ayrıca çocukça bir muameleye maruz kalmazdı. Diğer büyükler neler yapıyorlarsa, büyüklere düşen görevler neyse bir bakıma çocuklara da sadece fizik ölçüleri çerçevesinde sınırlanmış görevler atfedilirdi fakat modernleşmeyle birlikte insan hayatını ayrıntılandırma, her birini

bir bakıma uzmanlara emanet etme, her birine ilişkin ayrı bir endüstrinin teşekkül etmesi şeklindeki eğilimle de -bir iktisadiyata tekabül ediyor- görüyoruz ki insan hayatını ayrıntılandırıran, bir programa dönüştüren bir hayatla karşı karşıya olduk.

Ufak çocuğumuz vardı kreşe giden, kreşte bir hafta sonu ebeveynleri uzman psikolog ve psikiyatristlerle toplantıya çağırıldılar; oraya gittiğimde görmüştüm, modern hayatın çekirdek ailesindeki okuryazar ebeveynler geniş aile içerisinde çocuk yetiştirmeyi bir kenara bırakmış ve kreşler marifetiyle çocuklarını yetiştirenler ki son derece kaygılı insanlardı ve uzmanların çocukların yetiştirilmesine ilişkin hangi kıymetli sözleri söyleyeceği ve onları kendi hayatlarına nasıl taşıyacaklarına ilişkin büyük bir kaygı içerisinde, kulakları acayip açık bir tarzda onları dinliyorlardı yani ben yapıyorum, doğru mu yapıyorum, uzmanlar acaba ne söyleyecek, çocuğu yetiştirirken nerede hata yapıyorum gibi öylesine bir kaygı ortamı da doğuyor; endüstri zaten kaygıyla da bağlantılıdır. O bakımdan insan hayatını bu kadar ayrıntılandırıran, çocukluğu kendi içinde bölen anlatımlara karşı biraz mesafeli olmakta ve kuşaklar hikâyesine ilişkin mesafeli olmakta fayda var ama bütün toplumlarda mesela, erginleme törenleri vardır, tırnak içinde diyelim “vahşi” kabilelerde de erginleme törenleri vardır, modern toplumda o erginleme törenleri pek olmaz veya başka türlü geçer ama çok detaylı bir şekilde insan hayatını, çocukları tasniflemek yahut da kuşakları tasniflemek doğru bir iş değil.

Traktör meselesine gelince; ümit ve korku işi bitmiş değil. Herkes traktör alıyor bir taraftan ama unutmayalım bir taraftan da organik tarıma geçiş, dolayısıyla teknolojinin uzaklaştırıldığı daha doğal ortamlarda ürün yetiştirme, daha az kimyasal kullanma, hatta mümkünse kara sabanla toprağı işleme şeklinde eğilimler olduğunu unutmayalım çünkü pulluk marifetiyle daha derinden kavranılarak altüst edilen toprakta zaman içerisinde bir çoraklaşmanın olduğuna dair anlatımlar mevcut. Tabii, teknolojiyle toprağın ve üretimin ilişkisi zaman içinde nasıl bir sonuç doğuracak onu kestiremiyoruz ama teknolojinin sadece olumlu anlamda, nihai noktada hayatımıza yön verdiği ve Kızıldililer’teki o insanların yahut Kızıldililerin bütünüyle haksız oldukları söylenemez.

Fotoğraf makinesi mesela, yüz elli yıllık tarihi var, o da bir teknoloji ama Kızıldililer yine onlardan söyleyeyim fotoğraflarının çekilmesini asla istemezler, ruhlarının gasbedildiği şeklinde bir duyguyla itiraz ederler. Şimdi, herkes her şekilde fotoğraf çekiliyor ama fotoğraf dediğimiz durum bir tuhaf ve nekrofil bir eylem olarak tanımlanır biliyorsunuz; belirli bir zamana sabitliyorsun görüntüyü ve orada kalıyor, hatta şimdi herkes cep telefonlarıyla o kadar çok fotoğraf çekiyor ki ne zaman dönüp tekrar o fotoğraflara bakıyorlar? Daha önceki fotoğrafları düşünün albümler malbümler olurdu -onları arkadaşlar hatırlarlar- şimdi öyle şeyler de yok. Bir yazarın dediği gibi “Çekmeceler eşyaların mezarlığı atılmadan önce dinlenme yerleridir.” diyor, fotoğraflar da telefonların hafızalarına çekiliyor, oraya konuluyor daha sonra telefonlar değiştikçe kısmen atılıyor, sonra tamamen atılıyor ve gidiyor. Bütün bunları niye yaptık? O da ayrı bir bahis. Dolayısıyla teknoloji meselesinin o iki taraflı etkisi hâlâ sürüyor. Dijital alana karşı da o ikili etki yani korku ve ümit muhakkak var. O dediğiniz bir tür mükemmellik evreni olarak dünyanın takdimi, aslında bir yanılsama olarak görüntüler ve yazılar üzerinden ifadesi yahut da dijital mecralardaki dilsel alışveriş üzerinden insanların başka bir kimliğe oynamaları, maskeli balolarda yahut da insanlar birbirlerini görmeden ve gerçekliğine nüfuz etmeden Bernard Shaw’ın o dediği gibi “İdeal imgeler üzerinden alışveriş yaptıkları konuşmalar.” bütün bunlar bu dünyaya ait unsurlar değil, bir tür ilahlar dünyası kuruluyor. Instagram’da insanların fotoğraflarına baktığınızda hep tırnak içinde tanrılar ve tanrıçalar var ama gerçek hayat öyle değil, insanlar kusurlarıyla birlikte varlar fakat bu imge insanın zihninde zaman içerisinde nasıl bir kültür oluşturacak ve gerçek insan ilişkilerini nasıl tahrip edecek düşünmek lazım.

Yüz yıl önce insanlar mutluluk üzerine bu kadar düşünmezlerdi. Bir yazarın bir ifadesiyle “Mutluluk üzerine düşünecek kadar boş vaktiniz varsa mutsuzsunuz demektir.” diyor ya, yani daha baştan mutsuzsunuz. İnsanlar “Mutlu muyum?” diye kendilerine sorarlarsa, bu, tehlikeli bir sorudur ama dijital mecralar ve onunla ilişkiler, biraz önce söylediğiniz gibi, işte “like”lardan mutlu olma yahut da çok güzel bir fotoğraf çekip üzerine biraz da işlem yaparak orada paylaştığınızda dönüp dönüp ideal imgenize, aslında gerçekte olmayan imgenize bakarak, bu seyirlik unsur üzerinden insanlarla alışveriş yaptığınız yanılsamasının getirdiği mutluluk nasıl bir mutluluk olabilir? Bunlar hep insanın sadece kişisel yanılsaması bakımından değil, aynı zamanda bir kolektif yanılsamaya da aracılık edebilir mi? Kişisel olarak yanılsama içinde olabilirsiniz ama gerçek dünyada yanılsamalara yer yok.

Sosyal medya dediğimiz alanın bir bakıma kendi içine gömülü ve sadece kendi dünyasında yaşayan kabile mantığındaki insanlarla da bağlantılı bir tarafı var; o kadar tarihsel zaman akmış, yeni teknolojiler çıkmış ama herkes kendisi söylüyor, kendisi dinliyor. Sonuçta, sosyal medya dediğimiz yerde bakın, orada da kabileler var. Twitter mecralarını düşünün, herkes kendi kabilesine bakıyor, diğerlerini dinlemiyor, diğerlerine bakmıyor. Zaten kullanılan dil, anlatım biçimi ve yaklaşım Twitter’ın karakterleri düşünüldüğünde, sınırlılığı düşünüldüğünde, buna karşılık insani etkinlik ve eylemlerinin derinliği düşünüldüğünde bu orantısızlık dolayısıyla ne yapıyor; en kolay yol yöntem en kışkırtıcı dil, mahrem duyguların ifşa edildiği bir alan olarak karşımıza çıkıyor. Bu, gerçek hayatın duplikasyonu mu? Değil muhakkak. Peki, bu ne, ne tür bir işlevi yerine getiriyor? Bana kalırsa insanların fantastik duygularını, bir tarafıyla, olmak istedikleri kimliği ve tahayyüllerini, tasavvurlarını ifşa ettikleri bir mekân olarak... Belki rehabilite edici bir yanı vardır, belki insanın hayat karşısındaki genel manada muhalif enerjisini boşaltan bir işlevi vardır ama acaba bu iyi bir şey midir? Çünkü hayat dediğimiz şeyi biçimlendiren aynı zamanda insanların muhalif enerjileri değil midir? Bunu bir yanılsama mecraasına aktardığınızda gerçek hayata akması gereken bir enerji, bir tutum, bir tavır, üstelik Almanların dediği şekilde “kitsch” bir tarzda yansıdığında bunun insanlığa ne faydası olacak? Muhakkak korku tarafı bana, en azından bugün baktığımda çok daha baskın geliyor.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Evet, teşekkür ederiz Hocam.

Buyurun Ahmet Vekilim.

AHMET BÜYÜKGÜMÜŞ (Yalova) – Başkanım, çok teşekkür ediyoruz, istifade ettiğimiz çok önemli bir sunum oldu. Yani özellikle görme biçimlerinden başlayarak aslında hukukun oluşumuna, bizim burada yaptığımız yasama faaliyetine de en temelde zemin teşkil eden konu, bu görme biçimleri. Bizim hem kendi içimizi hem ideolojik bakış açımız itibarıyla birbirimizle kurduğumuz etkileşimle oluşturduğumuz o evren ve mekânı kavrayışımız; tüm bunlara sanat ve kültür hayatından da örnekler vererek anlatınız.

Sadece sunumunuzda bir noktaya katılmıyorum: Bizim Grup Başkanımız çok güzel fıkra anlattığı için gülüyoruz biz -yani öyle bir şey yok- her zaman. Sadece o noktaya katılmadığımı belirtmek istiyorum.

Sorum da şu: Yine, bu, ideoloji oluşturan yönüne atf yaptığımız tüm bu iletişim mecralarının. Gazete, tabii, bunun oluşumundaki önemli tarihsel patlama anlarından biri, yani Karl Marx’ın, bütün ideoloji tarihini dönüştüren en önemli isimlerden birinin de gazeteci olduğunu mesela düşünecek olursak aslında bu kırılmanın ne kadar temelden olduğu belli.

Yine, mesela radyo ve milliyetçilik üzerine çok değerli çalışmalar oldu radyo teknolojisinin milliyetçiliğin oluşmasına nasıl etkide bulunduğu dair ve bugün de işte bu oluşan dijital mecralar üzerinden bir dünyanın içerisindeyiz hepimiz ve aklıma şunu getirdi bu: Peter Berger’in “Kutsal Şemsiye” kitabında her bir söylemin bir dünya yaratma girişimi olduğuna dair bir tespiti var ve

aslında bu gazetenin de radyonun da diğer iletişim teknolojileri araçlarının da temel işlevi bu söylem ve dünya yaratma, dünya kurma eylemi içerisinde bir tür farklı araçlar sunması insana. Yani elimizle kolumuzda -yine, sunumunuzda belirttiğiniz- başladığımız toplayıcılıktan ya da avcılıktan aslında temelde ürettiğimiz ekonomik faaliyetin, bugün nesnelerin internetiyle yaptığımız ve işte, yapay zekâ teknolojileri kullandığımız... Hepsi arasında alttan temel bir bağlantı var fakat bugün dijital mecralarla gözlemlediğimiz şöyle bir farklılık ben görüyorum gazete, radyo ya da diğer...

Yine, Alberto Manguel’le çok güzel bir değerlendirmeniz oldu Okumanın Tarihi üzerinden. Kitapların ortaya çıkmasıyla da aslında gazetelerden önce bütün o Rönesans’ı bir anlamda inşa eden bir dünya oluyor. Fakat bugün dijital mecralarda karşılaştığımız, sosyal medya platformlarında karşılaştığımız şöyle bir durum var: Yine, siz sunumunuzda, mesela kitapların, ilk ortaya çıktığı dönemde çok küçük bir zümreye maddi kaynaklar nedeniyle ait olduğunu vurguladığımız. Bu, dünya yaratma girişimi işi çok ucuzlamış durumda; birincisi, böyle bir tarafı var, iktisadi bir tarafı var. İkincisi, anonimleşmiş durumda yani büyük kitleler bir manşet atabiliyorlar. İşte buna “hashtag” diyoruz bir platformda, insanlar yaptıkları paylaşımları belirli “hashtag”lerle ifade ediyorlar. Aslında gazetelerdeki manşetlerden de bir farkı yok bunun ama oluşan fikir, oluşan o dünya yaratımı ve bizim kendimizi onun içinde var etmemiz büyük bir anonimlik içerisinde gerçekleşiyor. Bir kişi, grup da olmayabiliyor genelde. Aslında o bütün -yine, tırnak içinde kullanacağım bu ifadeyi- medenileşme sürecinin tam zıttı bir kabile gibi davrandığımız bir yer bu dijital mecralar. Üçüncü bir farklılaşmanın da ben anlık yeniden üretim olduğunu düşünüyorum, yani çok küçük zaman aralıklarında oluşturulmak istenen bu dünyanın sürekli, yaşanan her olay karşısında yeniden üretildiğini görüyoruz. Yani hepimizin bir dijital şahsiyeti var, burada kendimize bir dünya oluşturuyoruz, bunu kendi zevklerimizle yapıyoruz ama yine, çok güzel bir noktaya değindiğiniz sunumunuzda: Biraz insanın var olma mücadelesi aslında olmak istediği ile toplumun ona sunduğu verili koşullar arasındaki çatışmanın da bir ürünü. Fakat bu üç farklılaşmayla yani bu işin ucuzlaması, neredeyse bedavaya yapılıyor olması, büyük kitlelerin bir kabile gibi davranarak bu dünyayı yaratması, onun ürettiği gerçekliğe inanması ve yine, bu medenileşme sürecinin hep ortak kamusalılıklar yaratma yönü vardı, bunun âdeta terk edildiği bir o dönemi yaşıyoruz. Biz parti olarak başka bir gerçeklik, dünya algısı, bir şey oluşturuyoruz; Cumhuriyet Halk Partisi başka oluşturuyor ve bunun üzerinden de siyasi, fikri, entelektüel bir tartışma... Boyutları yüksek yani sadece karar alma mekanizmalarında da bu sınırlı kalmıyor. Bu gördüğüm üç farklılaşmanın bu mecrada meydana getireceği değişim ve bu, dünya yaratma, bizim oluşturduğumuz dijital şahsiyetimiz içerisinde nasıl bir yaşam oluşturduğumuza dair fikirlerinizi merak ediyorum.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Teşekkürler Ahmet Bey.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Psikiyatristler hastalarını dinlerken onların kurdukları dünyanın yanlış olduğunu, asıl dünyanın başka türlü olduğunu anlatmaya çalışırlar, buna rehberlik ederler. Dolayısıyla dünyayı kavrama biçimimiz çok çeşitli biçimlerde olabilir, illa bir psikiyatriste gerek yok. Doğrudur, dünyaya ilişkin bir tasavvurumuz bize eşlik eder, bu tasavvurlar farklılıklar arz eder; nedenleri vardır, zemini vardır. Dünyalar yaratma, tasavvurlar kurma, söylem, hukuk; bu konu, zaten bütün anlatım bunu üzerine. Henry Miller’in “Sexus”, “Plexus”, “Nexus” diye bir üçlemesi vardır. Sexus’ta bir yerde şöyle bir tartışma yapıyor, diyor ki: “Ben niye yazıyorum? Bir insan niye yazar; milyonlarca kelimeyi kaleminden niye ortalığa döker, bunca çaba niçin gösterilir? Eğer dünya benim düşündüğüm, tasavvur ettiğim gibi bir dünya olsaydı benim bu kadar çaba göstermeme hiç gerek yoktu, tek kelime bile yazmazdım. Tasavvur ettiğim dünya ile kendi yaşadığım gerçeklik arasını kelimelerle doldurmaya çalışıyorum.” Dolayısıyla dil veya anlatım veya söylem bir tasavvur istikametinde doğru

dünyalar kurmaktır; söylem, zaten buna hitap eder ama bu kadar basit mi? Değil. Bunun arkasında iktidar ilişkileri var, bunun arkasında ideoloji üretimi var, bunun arkasında iktisadi hayata tekabül eden yanlar var. Masum değil yani.

Mevzu şu: Modernliğe getirilen önemli eleştirilerden birisi homojenmiş intiba doğuran stereotipler üreterek onun üzerinden ilişkileri, mücadeleleri, siyaseti bir bakıma yürütmesi. Modern zamanlara dair siyasetin tanımı da malum çok belirli bir tanımı vardır, arkadaşlar bilirler; siyaset, imaj yaratma ve olgular ne olursa olsun insanları bu imaja inandırma sanatıdır. Şimdi, imaj olunca hemen akla Instagram geliyor. Mükemmellikler yaratma, gerçek dünyada olmayan hikâyeler yaratma veya söylem oluşturma. Peki, dijital mecranın dili, anlatım imkânları buna müsait mi? Parlak, ışıltılı bir şekilde müsait; çok ışıltılı bir şekilde yaratabilirsin ama bu bir yanılsamadır, bu bir imajdır, bunun gerçeklikle ilintisi son derece zayıftır. Dolayısıyla dijital mecralar üzerinden birtakım eskizlerle inşa edilmeye çalışılan kimlikler, anlatılar, tutumlar, tavırlar gerçek dünyada çok karşılığı olmayan, derin hayal kırıklıkları yaratabilecek, tıpkı Instagram’da ve başka yerlerde olduğu gibi kalpazanlığa varan yarılmalar yaratacak. Siyasetin o imaj yaratma hikâyesi düşünüldüğünde ve özellikle bu imaj yaratma işinde dijital mecraların oynadığı rol hesaba katıldığında, gerçek hayatla onun dublikasyonu gibi ortaya atılan, iddia edilen dijital mecralarda üretilen hikâyeler veya söylemler arasındaki yarılma kritik bir iştir, rahatsız edici bir iştir, insanoğlu için, siyaset için, toplumsal hayat için önemli temel problem kaynaklarından birisidir; oraya aslında hepimizin kafa yorması lazım yani ne getirecek ne götürecektir diye çünkü mükemmelliklere ilişkin anlatımlarla buna tekabül etmeyen kusurlu hayat arasındaki mesafeyi sloganlarla, imajlarla, pırıltılı birtakım ifadelerle aşmak mümkün değil.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN - Teşekkür ederim Başkanım.

Şimdi Onursal Bey’e söz vereceğim, sonra diğer arkadaşlara.

ONURSAL ADIGÜZEL (İstanbul) – Başkanım teşekkür ediyorum.

Ben de bir soru soracağım ama öncesinde -dün, dün değil evvelsi gün- size de anlattığım ve Naci Hocam’ın bugün burada olmasıyla ilgili birkaç kelime söylemek istiyorum. Tabii, Naci Hocam, ben altı yıldır Meclis çatısı altındayım, gerçekten saygıyla, böyle çok da iyi iletişim kurduğum bir Hocamız. Burada olmasından dolayı bir anlamda memnunum ama diğer boyutunu da konuşmak isterim. Tabii, Naci Hocam gerçekten çok başarılı bir iletişim hocası ama asıl kimliği de Adalet Kalkınma Partisinin Grup Başkanı; bu sıfatı da bence şu an aslında hocalığının bir adım önünde, hepimiz “Hocam” desek de bir adım önünde.

Pek komisyonlarımızda görülmeyen bir âdet hayata geçti; dün size de anlatmıştım; tabii, sizin şu tavrınız biraz daha bizi rahatlattı. Bugün burada olmamızın bir sebebi de budur herhâlde, yoksa herhâlde Komisyon çoğunluğu da toparlayamayacaktı. Şu çok önemli bence: Komisyonların gündemini belirlerken çoğulculuk çok önemli. Üç hafta önce bir konuşma yapmıştık; işte, hep birlikte alt komisyonların kurulmasıyla ilgili -üç toplantı önce diyeyim, üç hafta doğru olmaz- buraya çağıracağımız arkadaşları önermemiz ile ilgili. Aslında biz Cumhuriyet Halk Partisi Grubu olarak bir çalışma da yaptık ama sürekli hani bize sorulmadan birileri davet edildiği için ve onları dinlediğimiz için ne yazık ki Komisyonumuzun gündemi bir türlü buraya gelemedi. Gönül ister ki tabii ki bu Mecliste çatısı olsun olmasın bütün siyasi partilerin temsilcileri dinleyelim o zaman burada yani bizden de Özgür Özel gelsin ya da Fethi Açıkel gelsin, biri, burada başka bir şey anlatsın. Tabii, Hüseyin Hocam, Komisyon Başkanımız “Bunun olabileceğini.” söyledi. Önümüzdeki süreçte biz belki bu hakkımızı Türkiye’de ya da gerçekten dijital mecralar meselelerine önemli katkılar koymuş birkaç hocamız için kullanmayı düşünüyoruz, çok faydalı olur diye düşünüyoruz. Öncelikle bu notumdan en azından tutanaklara geçsin diye bahsetmek istedim.

Bir de tabii, soru soracağım, bu kadar dinledik yani bu eleştirimizin devamında bir de soru sormak isteriz ama tabii ki özellikle katılımcıların, konuşmacıların ortak akılla belirlenmesi çok değerli diye düşünüyorum.

Hocam, tabii, çok güzel bir tarihsel süreç özetlediniz ama bence çok temel bir fark var meselenin özünde. Geçmişten bugüne işte hep “off-line” dediğimiz bir hareketlilik var. Gazeteler, kitaplar, radyolar hep böyle karşılıklı iletişimin çok zor olduğu alanlar ama günümüz çağına geldiğimiz zaman karşılıklı bir etkileşim var. Geçmişte hep biz bu süreçleri şöyle izliyorduk: Bir gazete yazısının nasıl bir kamuoyu oluşturduğunu bir anketle ya da bir odak grup çalışmasıyla falan ancak ölçebiliyorduk ama şimdi artık büyük veri içinde inanılmaz ölçümler var. Tabii, sosyal medyanın bir imaj oluşturma çabası var bu tarafı bir tarafa, siyasetteki kullanım açısı var ki biraz hepimiz, daha çok akıllarımız böyle politikaya kurgulu olduğu için hep politik düşünüyoruz ama bir de normal dünyada özellikle de bu “like”lar meselesi de aslında bence orada çok şekilleniyor. Yani birinin beğenilme içgüdüsünü harekete geçiriyor belki ama aslında arka planda inanılmaz bir data toplama aracı olarak kullanılıyor ve bu, dünyanın aslında üstünden gelemediği işte özellikle reklam sisteminin -ticari hayat için söylüyorum, politikada da bunu kullanılması var- bir şekilde boşa giden reklamlarını çeşitli analizlerle -bunun içinde psikolojik analizler var belki, veri analizleri var, çeşitli metotlar var, çok fazla metot var- kullanılarak insanlara bir şekilde aslında ürünlerin dayatılması noktasında doğru gidiyor. Bir boyutuyla da artık şunu da görmek gerekiyor diye düşünüyorum. Yani biz diyoruz ki: “Bu gerçeklik değil, bu yanılsama.” ama artık bu yanılsamalar öyle bir seviyeye gelmiş durumda ki “Post Truth” diye bir kavram çıktı, 2015’de senenin kelimesi olmuştu biliyorsunuz; yani artık gerçekliğin ötesine giden bir mesele var, yani gerçek değil, algı artık ön plana çıkmış durumda ve bu boyutunu incelemek gerekiyor diye düşünüyorum bir tarafıyla baktığımız zaman ve buradaki gelişmelerin çok farklı olacağını düşünüyorum. Bir de, yine, geçmişten çok farklı, biraz önce bahsettiniz, işte, bilgisayarlarla yazmak, daktiloyla yazmak, belki elle yazmak ama artık dikte edebiliyorsunuz yani buna da ihtiyaç kalmıyor; siz söylüyorsunuz, düşünüyorsunuz... Belki daha da ileriye gidecek. Daha da ötesi artık algoritmaların bizim bilincimizi rahatlıkla öngörebildiğini, bilinçaltımızı da kısmen öngördüğünü ve bilinç dışımıza ulaşmak için de çabaladığını biliyoruz. Yani burayı da öğrenebildiği zaman bizi belki bizden daha iyi tanıyacak bir hâle doğru ilerliyor. Bu da tabii, inanın, inanılmaz sorunları bir arada getirecek; yani, tabii, böyle bilimkurgu filmleri var, gelecekle ilgili birçok mesele var. Buralara bakış açınızı da özellikle merak ettim.

Tekrar sunumunuz için teşekkür ediyorum. Dediğim gibi Komisyonumuzun gündemini de hep birlikte belirleyebilirsek seviniriz; tabii, “Komisyon gündemini belirler.” diyorlar ama... Burada Hüseyin Hocam ilk baştan bugüne kadar hep katılımcı bir yapı oluşturmaya çalıştı, 4 partinin ortaklaştığı birçok çalışma yapabildik, bunu sürdürülem istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN - Çok teşekkür ederim Vekilim. Çok önemli konulara değindiniz, soru da bence çok değerli. Hocam ona cevap verecek.

Bir minik parantez açacağım. Tabii, bu katılımcılık meselesinin sözde değil özde olması lazım, biz de buna azami dikkat ederiz.

Fethi Açıkel’in ismi geçti, tutanaklara geçmesi bakımından... Fethi Açıkel Hoca, Siyasal Bilgiler Fakültesinden benim de doktora arkadaşım, gerçekten hem iletişim hem siyasal iletişim konusunda çok uzman; kendisi zaten Cumhuriyet Halk Partisinin Milletvekili, ilk fırsatta kendisini de davet edeceğim ben ve kendisini de dinleyeceğiz. Burada biz Hocamızı -yani bu bahse dönmek bile istemiyorum ama sadece tutanaklara girmesi bakımından- bütün sıfatlarından arı olarak Türkiye’de iletişim meselesini yaşayan, en iyi bilen insanlardan birisi olduğu için davet ettik.

Hocam, buyurun söz sizin.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Hocam, bir saniye özür dilerim. Ben de bir şey söyleyeyim üç beş dakikalık; ondan sonra Hocam toplu yanıt versin. Biraz da Onursal'ın başlattığı...

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Tuncay Hocam, buyurun.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Çünkü çok da zaman geçti; herkesin de işi var. Ama ben de üç beş kelimeyle bir şey söylemek istiyorum.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN - Daha Bahar Hanım'a ve Selman Bey'e de söz vereceğim.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Çok özür dilerim, zevkle dinleyeceğim.

“Hüsamettin Tambay'ın evine gider” tabelaları şimdi “Hüsamettin Tambay burada oturur; Hüsamettin Tambay burada yaşar” şekline dönüştü. 1970'lerin insan arayışında bireyin kaybolmuşluğunun ön tarafa çıkması.

Bâyezid-i Bistâmî'den benim çok sevdiğim bir hikâye var Hocam: İbadetini bitirmiş, çıkarken şeytanı fark etmiş -çok ilginç bir tanımlamayla kokusundan anlamış- elinde bir sürü yular var, yularlarla caminin kapısında bekliyor, Mekke'nin kapısında bekliyor o zaman ibadet için. “Sen ne arıyorsun burada?” falan diye konuştuktan sonra şeytan diyor ki: “İçeride benimkiler ibadet ediyor, kışta yularlarını takip götüreceğim.” Başka insanlar farklı tepkiler verebilirler, Bâyezid-i Bistâmî Hazretleri: “Ben onlardan biri miyim?” diyor, şeytan “Yok.” diyor, kayboluyor. Sonra memleketine dönmek üzere uzun bir yolculuk sonrasında tam memleketine dönecekken küçük bir derenin kıyısında yaşlı ve kör bir adam görüyor. Yaşlı ve kör adam yanına gidiyor, sohbet ediyor: “Niye bekliyorsun baba?” Ne işin var yani niye burada böyle duruyorsun?” diyor dereden karşıya geçeceğim, benimkiler gelmeden geçemem. Beni sırtına alacak, geçirecek karşıya.” diyor. “Ben seni geçiririm o zaman.” diyor. Sırtına alıyor, geçerken dere kabarıyor, üstündeki eğiliyor: “Ben sana yularsız da binerim.” diyor. Şeytanı arıyorsak şeytan yüzyıllar içerisinde her yerde var, kötü düşünce her yerde var ama dijital çağın en büyük gerçekliği insana açtığı büyük kapılar ve ufuklar; yazmadan düşünmeye kadar, birlikte hareket etmeden yerinde üretime kadar, yeni gerçeklik olgusuna kadar pek çok alanda bize korkunç şeyler, korkunç olanaklar sunuyor. Düşünceyi tekel olmaktan çıkarıyor, evrensel bir büyüklük içine alıyor. Böyle faşizm, 19'uncu yüzyılın sonlarındaki, 20'nci yüzyılın başındaki kadar kolay bir şey değil; korkunç bir düşünce dağılımı var. İdarelerin, yönetimlerin despotluğu, halkları idare etmek için kümeleştirme çalışması ya da sömürüsü öyle kolayca kabul edilebilir bir şey olmaktan çıkmış durumda.

Dijital dünya bize aslında 8 milyar ya da işte 7,5 milyar insanın birlikte düşünebileceği ama ayrı ayrı da olabileceği gerçeğini de gösteriyor; mesela bir çevre felaketi karşında bir araya gelebildiğimiz gibi bambaşka bir olayda çok sayıda değişik insan düşüncesinin şekillendiğini de gösterebiliyor bize. Zulmün... Şimdi, biz, Uygur Türkleriyle ilgili zulmü konuşuyoruz, tartışıyoruz. Mesafeye bakarsak ya da geçmiş dönemin iletişim teknolojisine bakarsak bunu duymamız bile bambaşka bir şeydi. Ben, Londra'daki Çin Büyükelçisini BBC'de izledim, adam anlatırken yaptığı şeyi o kadar benimsemiş ki: “Ne var? Onları topluyoruz, eğitiyoruz işte.” diyor. İngiliz sunucu dedi ki: “Ama işte bu asimilasyon.” Olaylar, insanlar bize çok yakın belki de bir o kadar uzak ama dijital teknoloji bunu uzaklaştıran veya yakınlaştıran bir gözlük değil, yaşamın içinde bize yepyeni olanaklar sağlayan bir bakış açısı.

Yeni gerçeklik diye bir şeyle şöyle tanıştım: 1990'lı yılların sonunda televizyonda bir emekli askeri seyrediyordum, UFO gördüğünü söyledi. Bizim general, Hava Kuvvetlerinden bir general UFO gördüğünü, F-16'ların bunu takip ettiğini ama son anda ellerinden kaçırdıklarını söyledi. Bunun üzerine kendisini aradım çünkü önemli bir şey yani. Dedi ki: “Tuncay Bey, Etimesgut semalarında bir ses algılıyor uçaklarımız ama görmüyoruz; bunu tanımlamakta ve bunun ne olduğunu anlamakta çok

zorlandık.” İşte, konuşmalar, telsizler “Bir yeni uzay aracı olabilir mi?” diye müttefiklere sorma işlemi gerçekleşmiş yani “Siz, bizim semalarımızda bizim bilmediğimiz, bizim göremeyeceğimiz bir şey mi uçuruyorsunuz?” falan diye “Bir beş dakika bekleyin, on dakika bekleyin.” falan, sonra ses kaybolmuş. Onu izlediğinde bir UFO olarak takdir etmiş. Ben, bir sene sonra falan -böyle bir şeyi notlarım almıştım- kendisini aradığımda “Bunun yeni bir uzay aracı olduğunu NATO toplantıları sırasında öğrendim.” dedi. Yeni gerçeklik kavramında gördüğünüz şey, böyle bakıyorsunuz benim, çocuklarımın ve eşimin görüntüsü, oysa bir telefon, televizyon da aynı şey, içindeki şeyden soyutladığınızda. Ne yapmışlar? Dış görüntüyü bu uçan aracın ön yüzüne giydirmişler; baktığınızda gökyüzünden başka bir şey görmüyorsunuz, uçuğu yerin bire bir görüntüsünü size sunuyor ama o bir uzay aracı.

Şimdi, bütün bu süreçleri felsefeye, yeni dünyaya indirgediğimizde Cemil Meriç’e çıkıyor yollar. Üstada okumuşlar okumuşlar; bir öğrencisi çok meraklı “Hakikat nedir?” diye sormuş. O da ne yapacaksın hakikati falan demiş. “Olur mu Hocam? Hakikatten daha değerli ne var?” demiş. “Evladım, hakikat benim. Gözüm kör, kötürümüm, sen okumazsan okuyamıyorum, -dünyada en çok sevdiğim şey- kızım gelmezse altımı temizleyemiyorum, kalkıp yürüyemiyorum. Hakikati ne yapacaksın? Bana bir yalan ver ben sana yepyeni bir dünya kurayım.” demiş. Yeni dünyaların kurulumuna eski öğretilerle karşı çıkmanın bir anlamı yoktur. Yeni dünyanın daha güzel, daha iyi -o güzel ve iyilik kavramları da nedir onu da çok bilmiyorum da artık- yani daha faydacı bir şekilde, daha denetlenebilir bir şekilde ele alınmasının değerli olduğunu düşünüyorum. Dijital dünya kötü bir dünya değil, dijital dünya güzel bir dünya.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Evet, teşekkürler.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Hocam, ayrıca çok teşekkür ediyorum.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Çok teşekkürler.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Hocam, pardon, son sözü Bahar Hanım’a vereceğim, sonra size döneceği ama hem hocamın çok değerli tartışmaları hem bütün bu konuşmalar aslında bu dijital çağın henüz çok daha yeni bir şey olduğunu, tartışmanın çok derin olduğunu, mevzunun derin olduğunu bir kez daha gösterdi.

Bahar Hanım, buyurun, söz sizde efendim.

BAHAR AYVAZOĞLU (Trabzon) – Teşekkür ederim Başkanım.

Hem Hocam, hem de Başkanım, hoş geldiniz, sefalar getirdiniz, gerçekten...

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Ya, siz ne kadar çok öğrenci okutmuşsunuz.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Sizin de mi Hocanız?

BAHAR AYVAZOĞLU (Trabzon) – Yok, Hocamız, hepimizin hocası, o anlamda demedim çünkü o kimliğini çok önemsiyorum, o yüzden vurgulamak istedim.

Hocam, kıymetli konuşmanızda çok değerli bilgilere atıfta bulundunuz, bu Sümerlerle ilgili bahsettiğiniz, kil tabletlere yazdıkları ovalılar ve dağlılar meselesi üzerinden ben de dijital mecraların da ovalıları ve dağlıları olduğunu düşünüyorum. Herkes bir şekilde kendi tekerleğini icat ediyor ve bu mecrâ üzerinde tarlasını istediği gibi sürmeye çalışıyor. İşte bu nihai düzlemde yine sizin konuşmanızda bize aktardığınız o görme yetisi üzerinden bizler bunu nasıl görmeliyiz? Nasıl okumalıyız? Çünkü görmenin de çok farklı unsurları var. Yine örneklediğiniz üzere, kısa kesmek adına tekraren vurgulamak istemedim çünkü zamanın da çok geçti. Estetize edilmiş hatta bazen estetize edilmeye gerek bile duyulmamış bir modern teknoloji algısı var ve hiç o estetize edilmeye lüzum görülmeyen

bir aşığılamanın da bu mecrada mağdurları olabiliyoruz bir anda. Bunu nereye oturtmalıyız? Ve hani yıllar sonra bugünlerden bahsederken, işte, o lokomotif gibi mi yoksa “Görmediğimiz bir insanı neden konuşalım ki?” yorumu gibi mi bahsedeceğiz? Ne yapacağız? Çünkü bunların bir kısmı ihtiyaç kültürüyle alakalı, bir kısmı da israf kültürüyle alakalı. İçinde ihlalleri, kastları, kasıtları barındıran bir kült bu ve dolayısıyla oluşturulan mağduriyetler ve oluşan gereksinimlerin de hem birleşim kümesi var hem kesişim kümesi var, yani işin içinden de çıkmadığımız bir alandayız ve gereksinimlerimizi de karşılayabiliyoruz ama zararlarını da görebiliyoruz. Ben sadece bu okuma üzerinden, bu okuryazarlık üzerinden yine sizin o kıymetli örneklerinizle bize ifade edeceğiniz yorumlamanıza dikkat çekmek istedim, onu merak etim.

Çok teşekkür ediyorum tekrar.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN – Evet, çok teşekkür ederiz.

Hocam, buyurun.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Ben de çok teşekkür ediyorum arkadaşlara.

Tuncay, Bâyezid-i Bistâmî’den bahsetti, Orta Asya’da tasavvufun çok önemli figürlerinden birisi.

AHMET TUNCAY ÖZKAN (İzmir) – Felsefenin de.

MEHMET NACİ BOSTANCI (Ankara) – Ailesi, bir önceki kuşak, Zerdüş’tür, Zerdüşlükten geçmişlerdir. Orta Asya’da Zerdüşlük, en ılımlı kutsallıklardan biridir ve diğer dinlere karşı biraz zayıf kalmıştır, ilginç de bir dindir Zerdüşlük. Tek tanrılı bir dindir, onu da unutmayalım, cennet, cehennem, sırat köprüsü hepsi vardır Zerdüşlükte; biraz oradan İslam’a geçiş de kolay olmuştur. Bana kalırsa Bâyezid-i Bistâmî’nin tasavvufunda -Tuncay Özkan’ın anlattığı ve muhakkak alana girildiğinde başka çok zarif anlatımlar vardır, tasavvufa ilişkin- bunların Orta Asya’daki 8 ila 14’üncü yüzyıl arasındaki kozmopolit atmosferle derin bağı vardır. Kozmopolitlik kulağa biraz rahatsız edici bir tını gibi gelebilir ama çok önemlidir, kültürün, medeniyetin, insanlığın gelişmesi bakımından hayati bir zemindir. Bunu vurgulamak istedim.

Cemil Meriç’i görmüştüm, evine gitmiştim, Allah rahmet eylesin. “Sık sık gelin.” demişti, “Mekânımız yok.” demiştim. “Kimin mekânı var ki?” demişti. Yazı yazmayı, şişeye mektup koyup göndermek şeklinde anlatır, “Kamus namustur.” der. Hakikaten önce kelimelerle başlıyoruz, muhteşem bir alandır. Hakikat meselesi, bu Nietzsche’nin de hakikate ilişkin bir tanımı vardır, “Yanılsama olduğunu unuttuğumuz yanılsamalardır.” diye. Tabii, hakikat deyince küçük “h” ile hakikat büyük “H” ile hakikat ama insanoğlu neticede ne olup bittiğini kendi gerçek zemininde görmeye çalışıyor.

Sosyal mecralara ilişkin bir hüküm bildirmek için vaktin çok erken olduğunu düşünüyorum. Bir sürecin içindeyiz, sonuçlarını henüz bütünüyle görebilmiş değiliz; zamanla bunlar gözümüzde bir kimlik, bir anlam, bir yer kazanacak ve layık olduğu şekilde muamele edilecek mecralar gibi görüyorum. Belki bu kadar önem vermeyeceğiz yahut da hayatımızda daha önemli, hayati bir rol oynayacak. İnsani olan her şeyin insana dokunan tarafları var; dolayısıyla, birtakım imkânlar getirmesi, insanın başkalarıyla iletişimini sağlaması, bunların hepsi çok kıymetlidir.

Mesela, kamusallığın teşekkülüne ilişkin değerlendirmelerde 17’nci-18’inci yüzyıllarda kamusallığın çok canlı olduğu yani insanların kamusal hayat içerisindeki ilişki ve iletişimlerinin çok canlı olduğu, modernleşmeyle birlikte, kamusal alanların bir sessizliğe gömüldüğü... Bu, Jeremy Bentham’ın Panoptikon’unda gibi sadece konuşan ve anlatan bir kişi ve edilgen izleyiciler şeklinde kamusal ilişkilerin ortaya çıktığı eleştirisi yapılıp, önemli ölçüde de haklı bir eleştiridir. Buradan Onursal’ın dediği gibi dijital mecralar, sessiz kamusalılık yerine tepki verme, ortaya farklı görüşler koyma, formel anlatıyı nakzetme, tekzip etme, başka tür hikâyeler sunma bakımından son derece

teşvik edici ve önemli bir potansiyeli muhakkak barındırıyor; zaten insani olana tekabül etmese bunları yaşama şansı olmaz, muhakkak birtakım ihtiyaçlara, beklentilere, fantezilere tekabül eden bir gerçeklik üzerine hayat buluyorlar.

Şunu unutmayalım, hep Orwell’in 1984’üne atıf yapılır ve teknolojiler marifetiyle diktatörlüğün kurulacağı ve insanların da zapturapt altına alınacağı metaforu kullanılır fakat kimilerine göre böyle olmayacak, Huxley’in dediği gibi insanlar bile isteye estetize edilmiş bir şekilde yönetici figürlerinin bir bakıma gönüllü kölesi olacaklardır tarzında bir başka anlatım vardır. Yani bizi takip etmelerine, bize ilişkin her tür verileri toplamalarına -biraz önce yine Onursal söyledi- algoritmalar, “like”lar üzerinden bizi tanıyan, bilen ve muhtemelen bu kıymetli bilgileri daha sonra manipüle etmek için kullanacağını varsaydığımız, buna ilişkin birtakım mahkemelerin de yaşandığı Facebook’a ilişkin... Bunlar masum işler değil muhakkak fakat bu bize hitap eden teknolojilere karşı bizi bir malzeme, bir veri kaynağı olarak bile isteye kullanmaları, bedava birtakım araçlar marifetiyle yahut da gönüllü bir şekilde ceplerimizde taşıdığımız telefonlar üzerinden bizi takip etmeleri, bize ilişkin her tür veriye ulaşmaları çünkü hayatımızı sonuçta bir cep telefonunun içine sığdırmaya çalışıyoruz, böyle olduğunda insan kimliği nedir? İnsan kimliği, hafızasıyla, ilişkileriyle, iletişimiyle, konuşmalarıyla cep telefonuna kaydedilmiş bir dijital dosyaya dönüşüyor, adam da bunu kullanıyor muhakkak, kullanacaktır muhakkak. Ama insani olana tekabül eden yaratıcı, teşvik edici, hayatımıza karşılık gelen potansiyelleri kadar acaba diğer tarafta tehdit edici ve Orwell’in değil ama Huxley’in dediği tarzda estetize edilmiş bir yeni tür faşizmin egemen olacağı bir durumla karşı karşıya kalabilir miyiz endişesi ve buna ilişkin eleştirel yaklaşımı hiç unutmamak lazım.

Ben şunu gördüm, egemenlik ve ideoloji ilişkilerinin olmadığı, hiyerarşinin kurulmadığı toplumsal ilişkiler ağı, teknolojiler yok; böyle bir şey yok, böyle bir dünya yok. Dolayısıyla, bir taraftan evet, ulus devletler ortaya çıktı, şimdi yeni arayışlar var ama bu dijital imparatorluklar, bu dijital mecralar marifetiyle küresel ölçekte teşekkül eden gerçek dünyanın duplikasyonu yeni imparatorluklar ve bunların ulus devletler ve onların vatandaşları üzerindeki etkileri hatta tahakkümleri, onları bir veri olarak kullanmaları, süreç içerisinde onları yönlendirmeye ilişkin eşsiz potansiyelleri, bizim bile isteye bu mecranın bir parçası oluşumuz muhakkak alarm olmamız gereken, üzerinde düşünmemiz gereken, alternatif birtakım bu teknolojiler üzerinden teşekkül eden yeni ideoloji ve egemenlik ilişkilerine karşı itirazcı mantığımızın mutlaka çalışmaya devam etmesi gereken bir alan diye düşünüyorum. Eminim, Onursal, Tuncay, bütün arkadaşlar bu konuya ilişkin kaygılara ve eleştirel yaklaşımlara mutlaka sahiplerdir diyorum.

İmkânlarıyla, potansiyelleriyle, tehdit edici yanlarıyla insanın modernlikle birlikte bu “person” demiştik ya, bir iç teşekkül ederek insan olma, kişi olma... Bana kalırsa biraz o kişinin de daha derinliğini yitirdiği ve stilize şekle dönüştüğü bir yeni evrede “like”lar üzerinden, birtakım veriler üzerinden algoritmalarla insanın deşifre edildiği bir durum varsa insanın derin; içine nüfuz etmesi imkânsız bu teknolojilerle daha sığ bir alana nüfuz etmenin mümkün olduğunu hesaba katarak düşündüğümüzde bu okuryazar insana göre, okuryazarlık kültürü evresindeki insana göre, seyirlik kültür çağındaki insanın bu egemenlik ve ideoloji ilişkileri karşısında acaba biraz daha korumasız mı kalıyorlar diye bir kaygı ayakta tutmak, bunu dikkate almak önemlidir diye düşünüyorum. Uzun bir cümle oldu ama arkadaşlar takip etmişlerdir muhakkak.

Biz, korkularımızla, kaygılarımızla, endişelerimizle, itirazlarımızla, ideoloji egemenlik üzerinden okumalarımızla, aynı zamanda modern dünyada yeni kamusalılıkların teşekkülüne, yeni iletişim imkânlarına, insanın yeni alanlara açılmasına sunduğu potansiyellerine bakarak olumlu gördüğümüz

nitelikleriyle birlikte bu dijital mecraları hayatımızın içinde buluyoruz, hepimiz bunun içindeyiz; bunları muhakkak kullanmaya devam edeceğiz ama bu okumalarımız, tartışmalarımız herhâlde sürecek diye düşünüyorum.

Beni sabırla dinlediğiniz için de ayrıca çok teşekkür ediyorum. Bütün arkadaşlar, çok sağ olsunlar, nezaket gösterdiler, geldiler. Çok teşekkürler.

BAŞKAN HÜSEYİN YAYMAN - Değerli Hocam, bu güzel sunum için çok teşekkür ederiz.

Sizin belirttiğiniz gibi mevzu derin. Dijitalleşme, dijital çağ, dijital dönüşüm konularında tarih, toplum ve siyaset henüz hükmünü vermiş değil büyük bir değişimin yaşandığını, süreçlerin devam ettiğini belirtmemiz lazım.

Komisyonumuzun çok değerli üyeleri, çok kıymetli milletvekillerim; bugün Naci Hocamla çok önemli bir tarihsel seyir içerisinde kıymetli bir sunum dinledik. Ben kendilerine tekrar tekrar teşekkür ediyorum. sizlere, kıymetli zamanınızı ayırıp buraya geldiğiniz, sabırla ve dikkatle dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Sağ olun.

Görüşülecek başka bir konu olmadığından, Komisyonumuzun bugünkü toplantısını kapatıyorum.

Kapanma Saati:13.20

